

BOȘTINĂRITUL — O VECHIE İNDELETNICIRE SPECIALIZATĂ LA ROMĂNI

Cornel Irimie — Herbert Hoffmann

I. CÎTEVA DATE ISTORICE PRIVIND VECHIMEA ȘI IMPORTANȚA BOȘTINĂ- RITULUI LA ROMĂNI

Boștinăritul sau voștinăritul, ori hoștinăritul, cum i se mai spune, constituie o ocupație veche, practică în diferite provincii istorice ale României, în cadrul unor centre specializate, îndeletnicirea fiind legată de prezența albinăritului, atestat în țara noastră din cele mai vechi timpuri.

Fără să aibă ponderea specifică a altor ocupații sau meșteșuguri tradiționale, cum ar fi agricultura, păstoritul, prelucrarea lemnului, olăritul etc., boștinăritul prezintă totuși un interes deosebit din punct de vedere istoric, etnografic și sociologic, datorită tehnicilor și procedeelelor iscodite sau folosite, cât și relațiilor social-economice caracteristice unei anumite perioade, cunoașterea lui contribuind la caracterizarea modului de viață și a specificului etno-cultural.

Studierea boștinăritului și a celorlalte îndeletniciri legate de acesta (tescutitul cerii, confecționarea lumînărilor etc.) cu ajutorul unor unelte și instalații tehnice, care au fost iscodite și perfecționate de-a lungul secolelor, întregeste în același timp cunoașterea tabloului patrimoniului de civilizație și cultură tradițională a poporului român.

Ceara de albine, prelucrarea ei, în surse istorice

Nu posedăm atestări directe ale boștinăritului în documentele vremii, astfel că nu se poate stabili decât cu aproximație vechimea acestei îndeletniciri, ea fiind practică, la început, într-o formă mai simplă, iar ulterior ca meșteșug specializat legat de colectarea reziduurilor de faguri, care erau prelucrați înainte chiar de către stupari, iar mai târziu, făcându-se teșuirea lor în instalații anume construite. Dispunem însă de documente de epocă cuprinzând un număr apreciabil de atestări ale produselor apicole — mierea, mielul și ceara — apariția celei din urmă fiind nemijlocit legată de o tehnologie de extracție, efectuată de obicei în gospodăria țărănească sau, în cazul unor prisăci mai mari ale unor mănăstiri sau moșii, probabil într-o formă mai avansată — semiprofesională.

Ne vom referi deci — spre a proba cele afirmate — la sursele, care amintesc în diferite provincii

DAS WACHSTRESTERSAMMELN — EINE ALTE BESCHÄFTIGUNG DER RUMÄNEN

Cornel Irimie — Herbert Hoffmann

I. GESCHICHTSDATEN HINSICHTLICH DES ALTERS UND DER BEDEUTUNG DES WACHSTRESTERSAMMELNS BEI DEN RUMÄNEN

Das Wachstrestersammeln, auch als „boștinărit“, „voștinărit“, bzw. „hoștinărit“ bekannt, bildet eine in verschiedenen historischen Provinzen und gewissen spezialisierten Zentren Rumäniens ausgeübte Beschäftigung, die unmittelbar mit der in unserem Lande seit Urzeiten belegten Bienenzucht zusammenhängt.

Doch selbst, wenn dieser Beschäftigung nicht das Gewicht anderer überlieferter Beschäftigungen oder Gewerbe, wie dem Ackerbau, der Schaf- und Viehhaltung, der Holzbearbeitung, der Töpferei u. a. zukommt, ist sie in historischer, volkskundlicher und soziologischer Hinsicht, dank der erfundenen und benutzten Techniken und Verfahren sowie, der für eine gewisse Zeitspanne kennzeichnenden wirtschaftlich-sozialen Verhältnisse, von hoher Bedeutung, trägt ihre Kenntnis doch zur Veranschaulichung der ethno-kulturellen Wesensart und Lebensweise bei.

Das Studium des Wachstrestersammelns und anderer damit zusammenhängender Tätigkeiten (d. h. des Auspressen des Waxes, der Kerzenherstellung usw.), die man entlang der Jahrhunderte vermittle angefertigter und vervollkommneter Werkzeuge und technischer Anlagen ausübte, runden gleichzeitig das Bild der Zivilisation und überlieferten Kultur des rumänischen Volkes ab.

Geschichtsquellen betreffs Bienenwachs und dessen Verarbeitung

Unmittelbare Hinweise auf die Tätigkeit als solche fehlen in zeitgenössischen Urkunden, sodaß sich deren Alter kaum genau bestimmen läßt. Vermutlich übte man sie ursprünglich in älteren einfacheren Formen, später dagegen als spezialisiertes Handwerk aus, mit dem Zweck, die Rückstände der Waben zu sammeln, die zunächst von den Bienenhaltern selbst verarbeitet wurden, wogegen das Auspressen in eigens dazu gebauten Pressen erst später erfolgt.

Andererseits verfügen wir über eine beachtliche Anzahl von die Bienenhaltungsprodukte — Honig,

românești ceara și, în special, comerțul cu această materie.

Astfel, în Moldova este cunoscut acest comerț din vechime, fiind amintit în scris pentru prima dată în așezământul vamal încheiat în 1408, între voievodul moldovean și negustori din Liov, sursa citind faptul că aceștia din urmă erau liberi să tranziteze ceara adusă din Muntenia și din Brașov, plătind numai taxa vamală uzuală, pe când ceara din Moldova nu era liberă la export.¹

Alte surse relatează despre trecerea cerii din Țara Românească² prin filiera centrelor comerciale din Transilvania (Sibiu și Brașov), tot spre Liov, dar mai ales spre piața austriacă³.

Majoritatea atestărilor cerii de albine se referă însă la întrebuințarea acesteia ca materie primă pentru confecționarea lumânărilor, fiind folosită deci în acest scop în cantități mari, probabil acest lucru fiind și motivul interzicerii, în 1408, de către Alexandru cel Bun, al exportului cererii din Moldova, conform celor menționate mai sus. Documentele vremii vorbesc de un impozit în natură căruia îi era supusă ceara, numit „cămană” sau „cemenă”⁴, cuvânt originar din limba slavă, însemnând piatră și referindu-se în acest caz la denumirea uzuală, în epocă, dată bulgărelui de ceară⁵, o turtă de o formă, mărime și greutate stabilită⁶.

Un document din 1503 al lui Ștefan cel Mare glăsuiește: „și să aibă... (Mînăstirea de la Neamț) pe fiecare an cîte șase pietre de ceară din pietrele noastre, ce ni se cuvin din tîrgul nostru de la Neamț (în text: „po sești kamenă vosku ot nașih kamenah” — în transcriere fonetică)⁷ fiind vorba aici deci de o cedare parțială din ceara colectată ca „mertic”, adică din impozitul în natură.

O confirmare a privilegiilor negustorilor lioveni, din 3 iulie 1460, stabilește că pentru taxa de vamă la „ceara muntenească și unguerească”... „au voie s-o scoată din țară și vama (va fi) în Bacău

Meth und Wachs — betreffende Hinweise. Wobei das Wachs auf Engste mit einer, üblicherweise im Bauerngehöft angewandten, einfachen, oder, im Falle größerer Bienengärten, gewisser Klöster und Landgüter, gewiß vervollkommneteren, halbgewerblichen Form technologischer Verarbeitung zusammenhängt.

Um diese Behauptung etwas zu unterbauen wollen wir einige Quellen näher untersuchen, die sich auf das Auftreten von Bienenwachs in verschiedenen rumänischen Provinzen beziehen, vor allem aber auf den mit diesem Stoff ausgeübten Handel.

Ein derartiger Handel findet erstmalig in einem Handelsprivileg Erwähnung, das der moldauische Wojwode im Jahre 1408 den Lemberger Kaufleuten einräumt und aufgrund dessen diese das Recht erlangen in der Walachei und in Brașov erworbenes Wachs gegen die übliche Zollgebühr durch die Moldau auszuführen, wovon einheimisches dagegen ausgeschlossen war¹.

Andere Quellen erwähnen Wachs, das aus der Walachei² über die Transsilvanischen Handelszentren Sibiu und Brașov nach Lemberg, aber auch nach Österreich³ ausgeführt wurde.

Ein Großteil der Quellen bezieht sich jedoch auf die Verwendung von Bienenwachs zur Kerzenherstellung und ein Verbot der Wachsausfuhr durch Alexandru den Guten aus dem Jahre 1408 mag eben auf die Tatsache zurückzuführen sein, daß der damalige Wachsverbrauch beachtlich war. Zeitgenössische Schriften erwähnen eine als „cămană” oder „cemenă”⁴ bezeichnete Wachssteuer, deren Namen auf den slawischen Ausdruck für Stein zurückgeht, wie man die handelsüblichen Wachskuchen⁵ von vorgeschriebener Form, Größe und Gewicht⁶ zu benennen pflegte.

In einer von Ștefan dem Großen unterzeichneten Urkunde aus dem Jahre 1503 heißt es: „und jedes Jahr stehen ihm / es handelt sich um das Kloster Neamț / je sechs Wachssteine von jenen Steinen zu, die uns / die Ortschaft / Neamț schuldet“ / wörtlich im kanzeislawonischen Text: „po schesti kamena vosku ot naschich kamenach”. Es geht also um das teilweise Abtreten der als „mertic” bezeichneten Naturabgabe.

Eine Bestätigung der Handelsprivilegien der Lemberger Kaufleute vom 3. Juli 1460 legt hinsichtlich der Zollgebühren „für walachisches und ungarisches Wachs” fest, daß jene Wachs ausfüh-

¹ A. Turcu, *Știri despre boștinărit în Moldova*, manuscris, 1959, p. 2. după: M. Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol. II, p. 636, Iași, 1932

² I. Diaconescu, *Cîteva sate de vostinari în Oltenia*, p. 165 după: D. Limona, *Catalogul documentelor grecești*, Buc., 1958, vol. I nr. 75, 175, 186, 189, 230, 470, 640, 669, 764.

³ *Ibidem* după: *Meșteșuguri și neguțatori din trecutul Craiovei*, București, p. 208—211.

⁴ A. Turcu, *op. cit.*, p. 2.

⁵ L. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, București, 1913, vol. II, p. 232.

⁶ A. Turcu, *op. cit.*, p. 2 după: Colaboratori, *Viața feudală în Țara Românească și Moldova sec. XIV—XVII*, p. 361—369, Ed. științif., București, 1957.

⁷ A. Turcu, *op. cit.*, după: I. Bogdan, *op. cit.*

¹ A. Turcu: *Știri despre hoștinări în Moldova*, Manuskript, 1959, S. 2., apud: M. Costăchescu: *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, Band II, S. 636, Iași, 1932.

² I. Diaconescu: *Cîteva sate de vostinari în Oltenia*, S. 165., apud: D. Limona: *Catalogul Documentelor grecești*, Bukarest 1958, Band I, Nr. 75, 175, 186, 189, 230, 470, 640, 669, 764.

³ *Ibidem*, apud: *Meșteșuguri și neguțatori din trecutul Craiovei*, Buk. 1957, S. 208—211.

⁴ A. Turcu, *op. cit.*, S. 2.

⁵ I. Bogdan: *Documentele lui Ștefan cel Mare*, Buk., 1913, Band II, S. 232.

⁶ A. Turcu, *op. cit.*, S. 2, apud: *Mitarbeiter: Viața feudală în Țara Românească și Moldova, sec. XIV—XVII*, S. 361—369, Editura științifică Bukarest, 1957.

⁷ A. Turcu, *op. cit.*, apud: I. Bogdan, *op. cit.*

sau în Bîrlad sau în Baia 1 groș, în Suceava de piatră (sic) 1 groș și în Siret tot 1 groș⁸.

O confirmare din 1503 a privilegiilor mînăstirii Putna, citează pe lângă sarea de la ocnă și „pietrele de ceară din tîrgul Siretului”⁹. Astfel, în documente din secolul al XVII-lea (1612) întîlnim noțiunile de „camena mare” și „camena mică”, dare atestată aici în legătură cu Mînăstirea Sf. Sava din Iași, slujitorii domnești care strîngeau această dare purtînd numele de „cămănari”.¹⁰

Venitul realizat prin strîngerea camenei constituia un beneficiu al Domniei, fiind adesea cedat unor mînăstiri, fapt atestat în mai multe documente (1448 și 1449), fiind vorba de mînăstirea Probota, căreia i se cedează ceara adunată din Tîrgu Frumos de această dată de călugări, al doilea document indicînd că ceara se va aduna de la cîrciumile tîrgului citat¹¹. Rolul cîrciumilor, ca loc de depozitare a cerii, este întărit de un document din timpul domniei lui Ștefan cel Mare, care stabilește ca ceara provenind din tîrgul Baia să revină mînăstirii Moldovița, indicîndu-se totodată că toți cei care vor să deschidă cîrciumi sînt obligați să fie trecuți în catastiful amintitei mînăstiri¹².

Unii autori, ca de pildă A. Turcu, interpretează menționarea cîrciumilor¹³ drept urmare a faptului că aici se adunau mari cantități de faguri în urma preparării miedului, băutura alcoolică făcută din miere sau prin spălarea fagurilor, atestată în 1408 la cîrciumile din Suceava¹⁴. Se poate presupune că ar putea fi vorba de un fenomen legat și de lipsa de monedă față de marea masă a consumatorilor (ne aflăm în 1449), fenomen valabil pentru mediul rural și în secolele mai tîrzii, plata consumului de băutura făcîndu-se adeseori și în natură. Strîngîndu-se astfel, la cîrciumi, cantități apreciabile de ceară se putea percepe cu ușurință amintitul „mertic în ceară”¹⁵.

Parcurgerea unui document din 1508 și anume un „catastih de scule cumpărate”¹⁶, cuprinzînd 13 pagini de caiet, de către un om de casă al lui Miloș (Mircea) fiul lui Mihnea cel Rău, care trăia la Brașov, poate mira faptul că pe lângă multiplele poziții privind bunuri de consum și servicii, lumîna-

ren dürfen „und der Zoll in Bacău, Bîrlad oder Baia 1 Groschen, in Suceava je Stein 1 Groschen und in Siret ebenfalls soviel”⁸ betrage.

Eine Bestätigung der Freiheiten des Klosters Putna aus dem Jahre 1503 erwähnt außer dem aus den Salzgruben stammenden Salz auch „Wachsteine aus dem Markt Siret”⁹. Dazu stoßen wir in Urkunden des XVII. Jh. / 1612 / auf Bezeichnungen wie „camena mare” und „camena mică”, beides Angaben die das Kloster Sf. Sava aus Iași zu entrichten hatte und deren Eintreiber „cămănari” genannt wurden.¹⁰

Die Einkünfte aufgrund dieser Steuer gehörten dem Herrscher und wurden, wollen wir zeitgenössischen Quellen glauben, nicht selten an Klöster abgetreten / 1448 und 1449 / und zwar in diesem Falle an das Kloster Probota, dem das von den Mönchen eingetriebene Wachs zugesprochen wird. Im zweiten der angeführten Dokumente ist davon die Rede, daß man das Wachs in den Gaststätten des erwähnten Marktflückens einzusammeln pflegte¹¹. Diese Rolle der Wirtshäuser als Sammelstellen wird auch von einer Urkunde aus der Zeit Stefans des Großen bestätigt, die festlegt, daß das aus dem Markt Baia herrührende Wachs dem Kloster Moldavița zustehe und daß jene, die Gaststätten eröffnen, dazu verpflichtet sind sich in die Register des erwähnten Klosters einzutragen.¹²

Gewisse Autoren führen die Erwähnung der Wirtshäuser¹³ darauf zurück, daß sich in denselben, aufgrund der Methherstellung, große Wabenmengen ansammelten, wird dieses durch Auswaschen von Honigrückständen erlangte alkoholische Getränk doch bereits um 1408 im Zusammenhang mit Wirtshäusern der Ortschaft Suceava¹⁴ erwähnt. Doch könnte es sich auch um eine auf Bargeldmangel eines Großteils der Verbraucher beruhende Erscheinung handeln / es geht um das Jahr 1449 /, die auch auf spätere Jahrhunderte zutrifft, wobei der Getränkekonsum häufig mit Naturprodukten beglichen wurde, demzufolge sich in den Wirtshäusern beachtliche Wachsmengen ansammelten, was das Begleichen der Wachsteuer, des „mertic”¹⁵ erleichterte.

Durchfliegen wir einen „catastih” / d. i. Register / der von einem Bediensteten Miloș / Mircea /, das Sohnes Mihnea des Bösen, der sich 1508 in Brașov aufhielt, erworbenen Gerätschaften¹⁶, so mag es überraschen daß, neben zahlreichen Ausgaben für Konsumgüter und Dienstleistungen, Kerzen ein

⁸ A. Turcu, *op. cit.*, p. 4.

⁹ M. Costăchescu, *op. cit.*, p. 636, vol. I. p. 16—17

¹⁰ I. Bogdan, *op. cit.*, p. 232

¹¹ *Ibidem*, p. 271

¹² *Ibidem*, p. 214

¹³ Acad. R.P.R., *Documente privind istoria României*, veacul XVII. A. Moldova, vol. III/1611—1615/ p. 86—87.

¹⁴ M. Costăchescu, *op. cit.*, p. 366 și 378

¹⁵ G. Mihăilă, *Dicționar al limbii române vechi, sfîrșitul secolului al X-lea, începutul secolului al XVI-lea*, Buc. 1974, p. 122.

¹⁶ *Ibidem*: anexe, după Arh. Statului Brașov, nr. 752, p. 234—235.

⁸ A. Turcu, *op. cit.*, S. 4.

⁹ M. Costăchescu: *Documente moldovenești*, *op. cit.*, S. 636, Band I. S. 16—17.

¹⁰ I. Bogdan, *op. cit.*, S. 232.

¹¹ *Ibidem*, S. 271.

¹² *Ibidem*, S. 214.

¹³ Academia R.P.R.: *Documente privind istoria României, veacul XVII, A. Moldova*, Band III (1611—1615), S. 86—87.

¹⁴ M. Costăchescu, *op. cit.*, S. 366 und 378.

¹⁵ G. Mihăilă: *Dicționar al limbii române vechi, sfîrșitul secolului al X-lea, începutul secolului al XVI-lea*, Bukarest, 1974, S. 122.

¹⁶ *Ibidem*: Beilagen, apud. Arh. Statului Brașov. Nr. 752, S. 234—235.

rile apar o singură dată, dar și aici în cantitate infimă (valoarea 4 aspri — corespunzând unei rogojini), ceea ce ne determină să presupunem că lumînările amintite în document erau lumînări cu caracter cultic, cele destinate iluminatului fiind confecționate probabil mai mult în casă. De altfel, registrele breslelor meșteșugărești din Transilvania amintesc în secolul al XIX-lea obligația de a depune cu anumite ocazii legate de primire în breaslă etc., pe lângă o sumă destinată mesei festive, o cantitate de ceară-vrac, pentru iluminat¹⁷.

Rolul important, jucat de ceara de albine drept mijloc de plată este ilustrat de o scrisoare a lui Gheorghe Lascăr, cămărașul lui Vlad Dracul, către pîrgarii și judele Brașovului, datînd din anul 1437, în care acesta amintește faptul că „am trimis... 10 mii florini și 9 măji de ceară“¹⁸ (o majă = 1 cvintal = 100 kg), fiind vorba deci de o cantitate imensă de ceară, 90 kg, care împreună cu galbenii reprezentau o sumă apreciabilă, trimisă brașovenilor în contul unor livrări de aramă, fier, oțel și ovăz(?).

În fine, într-un alt context, ceara este amintită într-un document din 1374, de fapt cel mai vechi document întîlnit de noi, privitor la această materie, și anume un hrisov al lui Vladislav (Vlaicu) voevod, care se referă la daniile făcute de domn mînăstirii Vodița, amintindu-se între altele că „... la fiecare praznic... să se împartă săracilor 300 de perperi... și o majă de ceară...“¹⁹.

Pe lângă aceste documente, în care putem descifra atestări ale boștinăritului pe cale indirectă, se pot enumera unele menționări ale meșteșugului în documente de epocă. Astfel, în 1488, la 3 aprilie, Ștefan cel Mare dăruiește mînăstirii Putna toate pietrele (kameni, în textul slavon) de ceară din tîrgul... Siretului și șase VOȘTINARI (voșcinare în text), iarăși din Tîrgul Siretului²⁰.

Formularea din text indică faptul cei șase voștinari erau cuprinși în dania făcută de domn, era vorba deci de iobagi sau chiar robi, specializați în extragerea cerii din faguri, un meșteșug la care diviziunea muncii s-a produs mai tîrziu, inițial voștinarul fiind, ceea ce de fapt indică cuvîntul slav²¹, „cerar“, revenindu-i în egală măsură scoaterea cerii din faguri, turnarea turtelor („camene“), cît și confecționarea lumînărilor.

O a doua atestare a denumirii de voștinari o întîlnim în 1610. Într-un document domnul Constantin Movilă cere cămănarilor însărcinați cu strîngerea mercialului de ceară, în tîrgul Romanului, să nu se ocupe de niște meșteșugari datornici. Sînt amintiți, pe lângă cîrciumarii deja citați în legătură cu camena, măcelarii („mesercii“), cojocarii și doi voștinari, care în acest context pot să fi fost meșteșugari liberi, chiar dacă documentul prezintă or-

einziges Mal und auch dann nur als kleiner Posten angeführt werden / d.h. im Wert von 4 Asper, was dem Wert einer Schilfmatte entspricht. Dieses drängt uns den Schluß auf, daß es sich hier um für kultische Zwecke dienende Wachslichter handelt, während der Bedarf an eigentlichen Kerzen im Haushalt selbst gedeckt wurde.¹⁷

Auf die wichtige Rolle die das Wachs als Zahlungsmittel spielte, erhärtet ein Schreiben Gheorghe Lascăr, des Kämmerers des Fürsten Vlad Dracul aus dem Jahre 1437 an die Bürger und den Bürgermeister der Stadt Braşov, das erwähnt, daß „... zehntausend Gulden und 9 Zentner Wachs...“¹⁸ an die Vorerwähnten abgeschickt worden seien, alles in allem eine erhebliche Summe mit der Kupfer-, Eisen- und Stahl-, sowie Haferlieferungen verrechnet wurden.

Wachs findet aber auch in völlig anderem Zusammenhang Erwähnung und zwar in einer Urkunde aus 1374, der ältesten auf diesen Stoff bezüglichen Quelle, einem „hrisov“ / aus dem Neugriechischen von Hrisovollon, d. i. Bulle / des Wojwodon Vladislav / Vlaicu / gewisse zugunsten des Klosters Vodița gemachter Schenkungen betreffend, wobei es heißt: „bei jedem „praznic“ / dem Tag des Schutzheiligen /, soll man 300 Perperi / türkische Münze / und ein Zentner Wachs an die Armen verteilen...“¹⁹.

Von diesen bloß mittelbar auf das Wachstresstersammeln bezüglichen Quellen abgesehen, lassen sich noch einige anführen, in denen das Gewerbe als solches Erwähnung findet. So erfahren wir, daß Ștefan der Große am 3. April 1488 dem Kloster Putna sämtliche Wachssteine aus den Naturalienabgaben des Marktes Siret und sechs Wachstresstersammler / „Wostschinare“ im Original / aus dem gleichen Markt²⁰ überläßt.

Die Formulierung läßt den Schluß zu, daß es sich bei den Handwerkern um Leibeigene oder sogenannte „robi“ / im Hörigenverhältnis stehende Untertanen geistlicher oder weltlicher Feudalherren, A. d. Übers. / und gleichzeitig um in der Wachsverarbeitung geübte Facharbeiter handelt, ein Gewerbe innerhalb dessen es erst später zu einer Arbeitsteilung kommt, sodaß der „voștinari“ dem slawischen²¹ Sinne des Wortes „Wachser“ entsprechend die gesamte Verarbeitung der Waben, also auch das Gießen der Wackskuchen und das Wachsziehen besorgte.

Auf eine weitere Erwähnung des Begriffs Voștinari stoßen wir im Jahre 1610 in einer Urkunde des Fürsten Ștefan Movilă in der die Wachssteuereintreiber des Marktfleckens Roman beauftragt werden sich gewisser Schuldner anzunehmen, worunter außer den bereits erwähnten Gastwirten auch Fleischer, Kürschner und zwei Wachszieher angeführt werden, die dem Kloster Roman ange-

¹⁷ Vezi registrele de breaslă ale diferitelor bresle din Transilvania

¹⁸ G. Mihăilă, *op. cit.*, Anexe, p. 224—225

¹⁹ *Ibidem*, Anexe, p. 235.

²⁰ *Ibidem*, p. 176

²¹ I. Bogdan, *op. cit.* vol. II, p. 606

¹⁷ Siehe auch die Zunftregister verschiedener siebenbürgischer Zünfte.

¹⁸ G. Mihăilă, *op. cit.*, Beilagen, S. 224—225.

¹⁹ *Ibidem*, Beilagen, S. 235.

²⁰ *Ibidem*, S. 176.

²¹ I. Bogdan, *op. cit.*, Band II, S. 606

dinul domnului referitor la apartenența respectivilor meseriași la episcopia de la Roman²².

Originea termenului de voștinar este clară, fiind un derivat din cuvântul slav „vosk = ceară“, păstrat nealterat în limbile rusă (vosk), poloneză (wosk), apărând în provinciile românești și sub formele boștină (Transilvania) și hoștină (Moldova)²³.

În comentariul documentului din 1610, termenul de voștinar este tradus cu forma uzuală în Moldova, „hoștinar“, cuvânt care sub aspect semantic are același sens, dar origini diferite, el provenind — cum arată comentatorul — din cuvântul „gușta“ sau „guștii“ (în rusa contemporană „gustoi“ gros, des, pentru lichide), de unde „huștele“ în sens de zaț, la fabricarea borșului, arătându-se în text că „hoștină“ denumește partea vârtoasă care rămîne din faguri în urma tescuirii.

În ceea ce privește instalația folosită în tescuirea voștinei sau fagurilor, există o sursă, care, în 1750, citează un teasc aparținând episcopiei Romanului, la care domnul Moldovei obligă negustorii de ceară din acest târg, cît și pe prisăcarii zonei să se ducă pentru storsul cerii²⁴.

Alte surse referitoare la tehnologia primitivă, pe de o parte, folosită de țărani moldoveni, pe de altă parte, mai avansată, întrebuințată de colectori, care cumpără „hoștine“ de la stupari, prelucrându-le, datează din 1874, amintind prețul mic al hoștinei și totodată o denumire neîntîlnită pînă acum, cea de „goștinari“ (un plauzibil derivat de la „guștii“). Sursa citează doi meșteșugari care prelucrau hoștina colectată de la locuitorii târgului Roman, scoțind o însemnată cantitate de ceară, activitate desfășurată în contul episcopiei Romanului. A. Turcu atrage atenția asupra posibilității unei confuzii între „hoștinar“, „goștinari“, „gorștinari“, cel din urmă termen indicînd un reprezentant al oficialităților însărcinat cu strîngerea dărilor după oi și porci,²⁵ legate de pășunat, cuvîntul avînd la bază noțiunea „gora“ = munte (termenul „munte“ de altfel este și în alte zone sinonim cu noțiunea de „pășune“, n. aut.). Așa încît este vorba de taxa muntelui, care și ea se plătea în natură.

Prezentarea succintă, pe bază de documente, a istoricului colectării și prelucrării fagurilor, a voștinei și a cerii a urmărit să scoată în relief ideea că marile cantități de ceară amintite în documentele vremii nu puteau fi procurate fără brațe de muncă

²² Documente privind istoria României, op. cit. p. 291.

²³ Vezi Frederic Dammé, 1983, vol. I, p. 114, *Nouveau Dictionnaire Roumain-Français*, Buc. 1893, vol. p. 113.

²⁴ Melchisedek, *Cronica Romanului*, partea I, Buc. 1874, p. 239—240.

²⁵ A. Turcu, op. cit., p. 10.

hörtен²², vermutlich jedoch freie Handwerker waren.

Der Ursprung des Begriffes Voștinar, als Abwandlung des slawischen „Wosk“, d.i. Wachs / steht wohl eindeutig fest. Das Wort voștină dagegen findet sich in den rumänischen Provinzen als „boștină“ Transilvanien / und „hoștină“ / Moldau /²³ im Sinne von Wachstrester, bezw. Wabenresten wieder.

Im Kommentar zum erwähnten Dokument aus 1610 wird der Begriff Voștinar mit der in der Moldau üblichen Form „hoștinar“ übersetzt, der dem Sinne nach dem ersteren entspricht, dabei jedoch einen anderen Ursprung hat, geht er doch, wie der Kommentator hinweist auf das Wort „guschta“ oder „guschtyi“ / im zeitgenössischen Russisch „guschtoi“ d.i. dickflüssig / zurück. Daher das rumänische „huște“ im Sinne von Pülpe, Trester, Trebern, Lauer, bezw. bei der Herstellung von Kleiensauem zurückbleibender Bodensatz wobei im Text darauf hingewiesen wird, daß der Ausdruck „hoștină“ die festen Rückstände bezeichnet, die sich beim Auspressen der Bienenwaben ergeben.

Was die Wachsgewinnung aus Waben oder Trester anbelangt, verfügen wir über eine Quelle, die im Jahre 1750 eine dem Bistum Roman gehörige Presse erwähnt, die zu benutzen die Wachshändler des gleichnamigen Marktes und die Imker der Gegend angehalten werden²⁴.

Weitere, auf die primitive Technologie der moldauischen Bauern einerseits und die fortgeschrittenere der moldauischen Händler andererseits bezügliche, Hinweise, die beide die Wabenrückstände von den Bienenhaltern ankaufen und verarbeiten, stammen aus dem Jahre 1874 und erwähnen den niedrigen Preis der Wachstrester und eine bin dahin nicht auftretende Bezeichnung, nämlich „goștinari“

vielleicht auch vom erwähnten „guschtyi“ abgeleitet /. Die zitierte Quelle führt zwei Handwerker an, die von den Bewohnern des Marktes Roman eingehandelte Wachstrester verarbeiteten und dabei zugunsten des Bistums Roman erhebliche Wachsmengen erlangten. A. Turcu weist auf eine mögliche Verwechslung zwischen den Bezeichnungen „hoștinar“, „goștinari“ und „gorștinari“ hin, Letzterer ein Beamter dem das Eintreiben der Weidegebühren für Schafe und Schweine²⁵ zufiel, wobei der Name auf das slawische Wort „gora“ d.i. Berg zurückgeht das übrigens auch anderwärts für „Weideland“ steht .

Die hier, aufgrund von Urkundenmaterial, in kurzen Zügen umrissene Geschichte des Sammelns und der Verarbeitung von Bienenwaben, Trester und eigentlichem Wachs, suchte die Tatsache herauszuarbeiten, daß die von den zeitgenössischen Quellen angeführten erheblichen Wachsmengen

²² Documente privind istoria României, op. cit., S. 291.

²³ Siehe auch Frederic Dammé, *Nouveau Dictionnaire Roumain-Français*, Buk. 1893, Band I. S. 113.

²⁴ Melchisedek, *Cronica Romanului*, Teil I, Buk. 1874, S. 239—240.

²⁵ A. Turcu, op. cit., S. 10.

calificate, meșteșugari versați în colectarea, selecționarea și prelucrarea materiei prime, fagurele de albine, fiind în trecut, în vechii stui primitivi, mai bogat în ceară decât cei contemporani, sistematici. Astfel, chiar dacă prima atestare documentară a unor boștinari datează din secolul al XV-lea, trebuie să presupunem că, în urmă cu secole, îndeletnicirea boștinăritului a fost o îndeletnicire consacrată, indiferent dacă avem de-a face cu iobagi sau sau meșteșugari liberi.

II. CENTRELE DE BOȘTINĂRIT

Boștinăritul în adevăratul sens al cuvântului, considerat drept ocupație de colectare și meșteșug de prelucrare (tescuit, lumînărit) s-a desfășurat în mai multe zone ale țării, generând în decursul timpului adevărate „centre” specializate, situate la distanțe apreciabile prin care se conturează adevărate „sfere” de activitate, oarecum respectate de boștinarii ambulanti, în funcție de capacitatea de prelucrare a centrului și teritoriul deservit de aceștia. În acest sens, în Transilvania întâlnim două astfel de focare, în nord-estul provinciei, grupul de localități, numit Căianele, cuprinzând Căianul Mic și Căianul Mare, situate în actualul Bistrița-Năsăud²⁶ și în sud-vest, Sebeșele, cuprinzând Sebeșul de Jos și de Sus, aflate în județul Sibiu. În Oltenia de vest,²⁷ adică mai bine zis pe cursul inferior al Motrului, întâlnim nucleul Gura Motrului, format din mai multe localități și anume: Argetoaia, Teasca din Vale, Teasca din Deal, Leordeasa, Grădinărești, Ursoaia și Cîmpul Crucii, iar în Moldova, centrul specializat care se găsește în Tansa, localitate aflată la hotarul sudic al județului Iași, învecinat cu județul Vaslui și deservind ca teritoriu, Moldova²⁸ și Dobrogea. În fine, cel mai tînăr centru, se află în Banat, fiind o localitate de roire a unor coloniști din amintitul centru, Sebeșul de Jos.

Ocupația ca atare, apărută drept îndeletnicire auxiliară, care vine să completeze veniturile realizate din ocupațiile de bază, agricultura și creșterea vitelor, este în toate cazurile amintite o consecință firească a unor condiții materiale date, caracteristice zonelor de dealuri sau chiar muntoase, zone în care pământul agricol prin calitatea sa nu putea satisface cerințele, fie că, datorită sporirii populației, hotarul satului devenise prea mic. Fenomenul se aseamănă cu apariția unor îndeletniciri sau meș-

²⁶ Petru Bartoș, *Un sat expansiv pe Someș față de azi și evoluția în ultimul secol*, în: *SOCIOLOGIE ROMÂNEASCĂ*, anul II, nr. 9—10, 1937.

²⁷ I. Diaconescu, *Cîteva sate de boștinari în Oltenia*, p. 165.

²⁸ *Ibidem*.

ohne Mithilfe spezialisierter Arbeiter, d. h. im Sammeln, Sortieren, Verarbeiten des betreffenden Rohstoffs bewanderter Handwerker, nicht hätten zustandekommen können. Dabei muß hervorgehoben werden, daß die alten primitiven Bienenstöcke mehr Wachs lieferten als die neuzeitlichen systematischen. Doch selbst wenn die erste urkundliche Erwähnung des Wachsziehergewerbes dem XV. Jh. entstammt, ist anzunehmen, daß die Beschäftigung als solche bereits früher als selbstständige Betätigung bestand, davon abgesehen, ob es sich dabei um Leibeigene oder freie Handwerker handelte.

II. ZENTREN DES WACHSSAMMLERGEWERBES

Als Sammlergewerbe und Verarbeitungshandwerk betrachtet: Wachsgewinnung, Kerzenherstellung-Wachszieherei /, entfaltete sich die Betätigung des Wachstrestersammelns als solche, in mehreren Gebieten des Landes und bewirkte im Laufe der Zeit das Zustandekommen ausgesprochen „spezialisierter“ Zentren, die über eigene Wirkensbereiche verfügten, die von den übrigen Sammlern, auf Grund des Verarbeitungsvermögens des betreffenden Zentrums durchaus geachtet wurden. In diesem Sinne bildeten sich in Transilvanien zwei derartige Brennpunkte heraus und zwar im Nordosten der Provinz der aus den Ortschaften Căianul Mare und Căianul Mic²⁶ / Kr. Bistrița Năsăud / gebildete und im Süden der die Ortschaften Sebeșul de Jos und Sebeșul de Sus / Kr. Sibiu / umfassende. In Westoltenien bzw. am Unterlauf des Motru²⁷ stoßen wir auf die Zone Gura Motrului mit den Ortschaften Argetoaia, Teasca din Vale, Teasca din Deal, Leordeasa, Grădinărești, Ursoaia und Cîmpul Crucii, in der Moldau dagegen auf das im Süden des Kreises Iași, gegen den Kreis Vaslui hin gelegene Zentrum Tansa, dessen Wirkensbereich die Moldau²⁸ und die Dobrudscha umfaßt. Das jüngste Zentrum schließlich findet sich im Banat, als Ableger des bereits erwähnten Zentrums Sebeșul de Jos.

Das Gewerbe trat ursprünglich als Nebenbeschäftigung auf, vermittelte derer man die Einkünfte aus den Hauptbeschäftigungen Ackerbau und Viehzucht abzurunden suchte, und bildet in allen angeführten Fällen die natürliche Folge gewisser materieller Gegebenheiten, wie sie das Berg- und Hügelland kennzeichnen, dessen Ackerboden nicht den Bedürfnissen entsprach, d. h. bei dem ständigen Anwachsen der Bevölkerung nicht ausreichte. Eine ähnliche Erscheinung läßt sich auch in anderen Gebieten mit unzureichendem oder

²⁶ P. Bartoș: *Un sat expansiv pe Someș față de azi și evoluția în ultimul secol*, in: *SOCIOLOGIA ROMÂNEASCĂ*, II. Jahrgang, Nr. 9—10, 1937.

²⁷ I. Diaconescu: *Cîteva sate de boștinari în Oltenia*, S. 165.

²⁸ Aufgrund verschiedener in Tansa erlangter Hinweise soll es ein Wachstreibernpresszentrum im Cacica, Kr. Suceava geben, dessen Pressen mit den in Căian benutzten identisch sind.

teșuguri populare în alte zone cu un sol neproductiv sau teren agricol insuficient, (ex. olăritul în zonele submontane ale Olteniei, Munteniei, Crișanei, Moldovei), sau a marelui număr de meșteșuguri diferite, atestate în Munții Apuseni (dogari, pieptenari, lădari, mai nou geamgii ambulante etc.), fenomene pe alocuri însoțite de emigrare definitivă sau temporară în America, sau roire în alte provincii (Banat, Dobrogea).

Faptul că schimbarea condițiilor materiale determină dispariția parțială a boștinăritului, o dovedește centrul Albina, constituit pe un hotar cu sol bogat, agricultura reluându-și locul de frunte printre ocupații, iar cu boștinăritul îndeletnicindu-se numai familiile de vechi „boștinari“, fiind vorba și de condiții speciale, prin prezența în teritoriu a unor comune mari și bogate, cu o agricultură dezvoltată a căror locuitori nu erau interesați de folosirea cerii pentru alte scopuri decât tot pentru stupăritul sistematic, surplusul de faguri neprelucrați fiind cedat lesne unor achizitori din afară, în schimbul unui venit secundar.

1. Centrul Sebeșul de Jos

Situat în zona de contact între lunca Oltului și dealurile împădurite, care, nu departe de defileul Turnului Roșu, se înalță brusc spre culmea masivului Surul (2282 m), satul Sebeșul de Jos, aparținând comunei Turnu Roșu, își întinde hotarul spre nord pînă la hotarul comunei Tălmăciu, spre est pînă la cel al comunei Racovița, spre apus pînă la cel al localității, reședință de comună, Turnu Roșu (vechea denumire Porcești), iar spre sud pînă la poalele împădurite ale muntelui. Pămîntul sărac și neproductiv, nesatisfăcător sub aspect cantitativ și calitativ, de timpuriu a determinat pe localnici să se orienteze spre alte surse de venituri decât agricultura și creșterea vitelor. Astfel, unii se ocupau de un mic negoț, achiziționînd sticle goale, zdrențe, materiale pe care le vindeau la rîndul lor unor achizitori, care aprovizionau industria cu astfel de materii prime și deșeuri. Fiind obișnuiți să se deplaseze pe distanțe mai mari sau mai mici, nu e de mirare că, ivindu-se ocazia, eventual întîlnirea în drum a unui boștinărit dintr-un alt centru sau poate ideea sugerată de un contact cu un prisăcar sau stupar, voștinăritul, sau „boștinăritul“ cum este numit în localitate și zonă, să fie ușor acceptat ca sursă suplimentară de venit.

În afara agriculturii și a boștinăritului, în localitate mai era atestată ca îndeletnicire auxiliară, munca la pădure, iar un număr de săteni exercitau meseria de zidar, în trecut peste 50 de bărbați lucrînd în satele din jur. De asemenea, pe hotarul satului au existat unele industrii țărănești și anume o piuă de haine cu vîltoare, aflată la capătul de sus al localității și aparținînd lui Băra C-tin (desființată în urmă cu cca 35 de ani), apoi două joagăre, tot în amonte de sat, unul al lui Muntean Adam (existent

unergiebigem Boden bei gewissen Bauernhandwerkzweigen feststellen, wie in Falle des Karpatenvorlands Olteniens, Munteniens, der Moldau oder Crișana, mit seinen Töpfereizentren oder den Westkarpaten und deren mannigfaltigen Gewerben / Böttcherei, Truhenbauerei, Weberkammacherei, später fliegende Glaser usw. / Gelegentlich läßt sich hier auch die Erscheinung endgültigen oder zeitweiligen Abwanderns nach Amerika oder in andere Provinzen des Landes / Banat, Dobrudscha / feststellen.

Die Tatsache, daß Veränderungen der materiellen Lage das teilweise Verschwinden des Wachsammelns bewirkt, beweist das Zentrum Albina, das über ertragreichen Boden verfügt und in dem der Ackerbau eine Vorrangstellung einnimmt, wobei sich dem Wachstrestersammeln bloß Vertreter alter Wachsammelfamilien widmen. Doch liegen die Verhältnisse hier anders, finden sich doch im Hinterland der Ortschaft mehrere Großsiedlungen mit entwickelter Bienenzucht, deren Einwohner am Wachs bloß als Rohstoff zur Kunstwabenherstellung interessiert sind, bezw. das unverarbeitete Wachs gern, einem Nebeneinkommen zuliebe, an Aufkäufer abgaben.

1. Das Zentrum Sebeșul de Jos

Das im Übergangsbereich der Olt-niederung zum bewaldeten Hügelland, nicht weit vom Roten Turm-Paß, am Fuße des Surul-Massivs / 2282 m / gelegene, zur Gemeinde Turnu Roșu gehörige Dorf Sebeșul de Jos grenzt nordwärts an die Gemarkung der Gemeinde Tălmăciu, ostwärts an die der Gemeinde Racovița, westwärts an die der Ortschaft Turnu Roșu / alte Benennung Porcești / und südwärts an den bewaldeten Fuß des Gebirges. Weil der Boden unergiebig und unzureichend war, begannen die Dorfbewohner schon früh sich außer dem Ackerbau und der Viehzucht auch anderen Erwerbsquellen zuzuwenden. Einige widmeten sich also dem Kleinhandel mit leeren Flaschen, Hadern u. a., die sie ihrerseits an Aufkäufer weitergaben von denen die Industrie beliefert wurde. Damit vertraut, größere Strecken zurückzulegen, fand sich der Einwohner von Sebeș, etwa aufgrund eines Zusammentreffens mit einem aus anderen Zentren stammenden Wachsammeler oder gewisser Kontakte mit Bienenzüchtern, gern bereit das Wachstrestersammeln als Nebenberuf zu akzeptieren.

Außer dem Ackerbau und dem Wachsammeler-gewerbe ist in der Ortschaft noch die Waldarbeit als Nebenbeschäftigung belegt und einige Dorfbewohner üben in den umliegenden Dörfern das Maurerhandwerk aus, dem sich früher mehr als 50 Leute widmeten. Desgleichen gab es im Bereich der Dorfgemarkung noch eine Reihe von Bauernindustrieanlagen und zwar eine am oberen Dorfrand gelegene, Băra Constantin gehörige / vor rund 35 Jahren aufgelassene /, mit einem Wirbelkorb ausgestattete Tuchwalke, zwei gleichfalls oberhalb des Dorfes gelegene Sägemühlen, deren eine / 1959 noch in Betrieb / Adam Munteanu und

1. Boștinar cu cal de povară întâlnind în drum pe un consătean din Sebeșul de Jos, care se folosește pentru transportul boștinei colectate, de o căruță

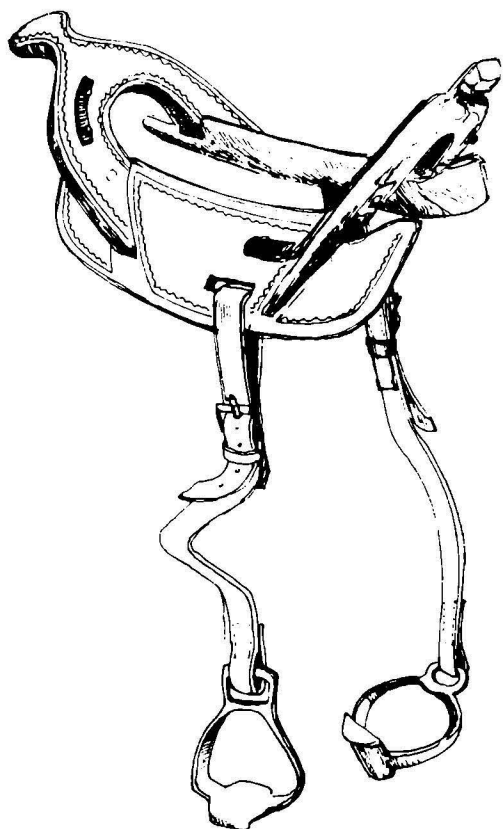
1. Wachstrestersammler aus Sebeșul de Jos mit Packpferd begegnet einem Landsmann, der zum Befördern der Trester einen Wagen benutzt

și în 1959) și unul al lui Cicur Toma. Pe lângă cele amintite, pînă în 1944 mai funcționa în sat și un dărac de lînă, al lui Roman Toma, iar din jos de localitate, în drum spre halta Sebeș, o moară țărăneasă.

Ocupația boștinăritului, odată statornicită în localitate, a avut adînci înrîuriri asupra profilului economic, dar și social și cultural, înrîurire care, ca intensitate și amploare, poate fi comparată doar cu cea a păstoritului în localitățile în care creșterea oilor constituie o ocupație cu pondere printre ocupațiile autohtone.

die zweite Toma Cicur gehörte. Neben den angeführten Anlagen gab es bis 1944 noch einen Wollkrempel / Besitzer Toma Roman / und unterhalb der Ortschaft, am Weg zur Eisenbahnstation, eine Dorfmühle.

Sobald sich das Wachstziehergewerbe einmal durchgesetzt hatte begann es sich ausschlaggebend auf das Wirtschafts-, aber auch auf das Sozial- und Kulturprofil des Dorfes auszuwirken, wodurch es sich bloß mit der Schafhaltung jener Ortschaften vergleichen läßt, in denen der letztgenannten Beschäftigung, anderen Tätigkeiten gegenüber, ein besonderes Gewicht zufällt.

2. Șa din lemn, folosită pentru călărie și pentru transportul sacilor lungi de boștină

2. Hölzerner Reit- und Packsattel, der zum Befördern langer Säcke dient

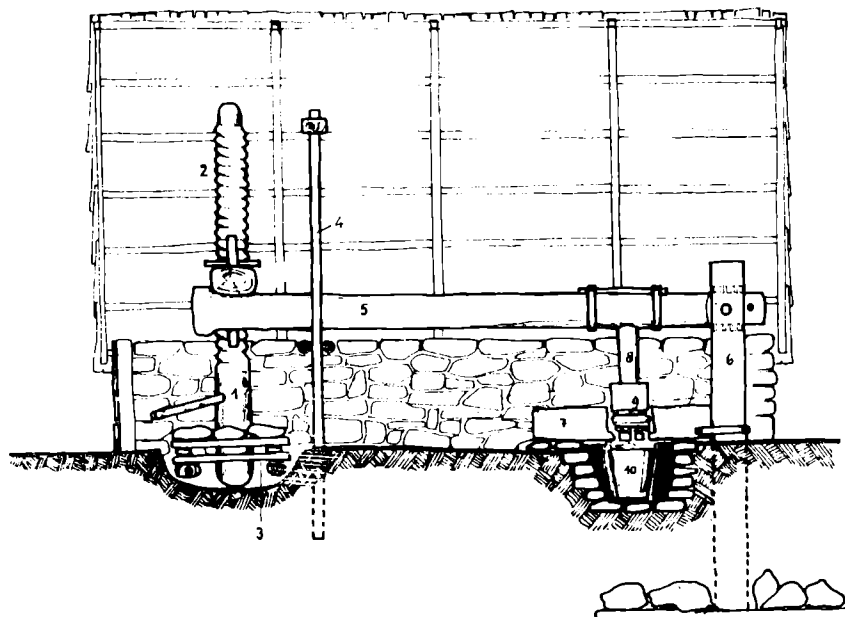

3. — Teascul lui Gh. Fluxă din Sebeșul de Jos, transferat în Muzeul Tehnicii Populare din Sibiu (secțiune):

1 vîrtej	6 stîlp
2 șurub	7 piuă
3 grapă	8 popă
4 jug	9 preteasă
5 grindă	10 hutie

3. — Wachstresterkelter Gh. Fluxă's aus Sebeșul de Jos, heute im Museum bäuerlicher Technik, Sibiu (Längsschnitt):

1. Spindel	6. Ständer
2. Schraube	7. Keltertrog
3. Balastkorb	8. Stempel
4. Joch	9. Kolben
5. Kelterbaum	10. Bütte

În trecut, boștinarii sebeșeni se deplasau în mod frecvent în zone și provincii îndepărtate, ba chiar în alte „țări de coroană“ ale statului austro-ungar, iar în trecutul apropiat, în zone ale Munteniei, Olteniei și Banatului, dar și ale Moldovei, colectînd boștină, faguri și desfăcînd pe de altă parte turtă de ceară sau lămînări. Aceste deplasări determinau pentru boștinarii multiple contacte cu locuitorii zonelor parcurse și cu fenomene de intra- și suprastructură, boștinarii, față de țărănul agricultor, sedentar și „neumblat prin lume“, detașîndu-se net în mai multe privințe, ca nivel cultural, orizont, abilitate etc. Faptul că boștinarii-colector nu revenea în localitatea de baștină decît cu ocazia unor evenimente familiale (nunți, înmormîntări etc.) sau a sărbătorilor de peste an, la rîndul său a avut înrîuriri asupra mentalității oamenilor, care se aseamănă cu cea întîlnită în sate de păstori (Poiana, Tilișca etc.), traiul îndelungat izolat de familie, soldîndu-se cu repercursiuni asupra vieții familiei în săși, femeilor, care rămîneau acasă revenindu-le toate obligațiile de ordin gospodăresc, legate de agricultură, creșterea animalelor, îngrijirea copiilor și a celorlalți membri de familie. Astfel femeia — soție și mamă — ducea „tot greul“ și, pe lîngă obligațiile nemijlocit legate de gospodărie și ogor, asigurarea familiei hrana și îmbrăcămîntea (într-o epocă în care majoritatea pieselor de îmbrăcămînt și textile de casă, cît și materialele din care erau confecționate, se realizau în gospodărie, necunoscîndu-se mijloace tehnice sau ateliere care ușurau munca, ca mașina de cusut, de tricotat, dărace, filaturi), creștea copiii, reprezenta soțul în relațiile cu fiscul și oficialitățile și, pe deasupra, mai prelucra și boștina colectată de soț și expediată pe cale ferată, de acesta, din depărtări.

Früher pflegten die Wachstrestersammler aus Sebeș häufig entfernte Gebiete und Provinzen, ja gar andere Kronländer der österreichisch-ungarischen Monarchie, in jüngerer Vergangenheit dagegen Landstriche Munteniens, Olteniens, des Banats, doch auch der Moldau aufzusuchen²⁹, um Wachreste oder Waben aufzukaufen und Kerzen bzw. Wachskuchen abzusetzen. Diese Fahrten bewirkten mannigfaltige Kontakte zwischen den Wachsammern und den Bewohnern der betreffenden Gebiete und gewissen Struktur- und Überstrukturerscheinungen, aufgrund derer die Erstgenannten den selbsthaften und „weniger herumgekommenen“ Landwirt in vieler Hinsicht, d.h. was das Kultur-niveau, den Horizont, die geistige Beweglichkeit u.a. anbelangt, klar übertrifft. Die Tatsache, dass der Wachsammler nur gelegentlich gewisser Familienereignisse / Hochzeit, Begräbnis usw. / oder Festtage des Jahreslaufs in den Heimatort zurückkehrt wirkte sich auch auf die Mentalität der Menschen aus, die der gewisser Schafhalterdörfer / wie Poiana Sibiuului, Tilișca usw. / ähnelt, wirkt sich die längere Trennung von der Familie doch auf das Familienleben selbst aus, fällt den Frauen doch ein Großteil der mit der Wirtschaft, dem Ackerbau, der Viehzucht, der Betreuung der Kinder und anderer Familienmitglieder zusammenhängenden Obliegenheiten zu. Somit hatte die Frau, Gattin und Mutter alle Lasten zu tragen und, neben den unmittelbar auf das Gehöft und den Acker bezogenen Pflichten, auch für die Bekleidung und Beköstigung der Familienmitglieder zu sorgen, als man einen Großteil der Haustextilien und Gewebe, aus denen man diese herstellte, im Hause anfertigte, wobei die Arbeit erleichternde technische Behelfe oder Werkstätten, wie etwa Näh- oder Strickmaschine, Wollkrepel und Spinnmaschine unbekannt waren. Außerdem widmete sie sich der Kindererziehung, vertrat das Familienoberhaupt bei Behörden und Finanzamt und verarbeitete dazu noch die vom Gatten gesammelte und von weit her mit der Eisenbahn zugeschickten Wachstresters.

Dar fenomenul boștinăritului a avut și alte consecințe interesante, întâlnite, de asemenea, în sate de păstori (Rod), de această dată ele fiind de ordin sociologic și demografic, boștinarii, ca și păstorii, aducându-și, prin căsătorie, femei din alte zone, sau înregistrându-se fenomene de roire, ca în cazul înființării unui sat-filială al localității Sebeș, și anume satul Albina, din Banat, provincie care, în comunele mari de șes sau zonă de coline, bine gospodărite, cu o apicultură avansată, oferea un larg câmp de activitate pentru boștinărit.

Boștinăritul își desfășura activitatea pînă la adînci bătrînețe, cariera profesională fiind curmată doar de boală sau infirmitate, astfel peregrinările devenind o a doua natură a sebeșanului.

Dar și ceara ca atare, o marfă căutată, cu un regim de desfacere stabil, a avut înrîuriri asupra mentalității și vieții sătenilor, ea devenind pe de o parte un mijloc de stocare de avere și astfel acumulare de capital (fiind stabilă sub aspect chimic și astfel nealterabilă, dacă se ținea la loc răcoros, mai ales îngropată), servind ca mijloc de plată sau ca dotă pentru fetele boștinărilor, cadouri pentru fini, etc. A apărut în acest sat un deosebit de interesant contrast, cu adînci consecințe social-economice și social-psihologice, și anume fenomenul unei bunăstări, asigurate de veniturile sigure aduse de boștinărit, însoțit pentru ambele părți—boștinăritul angajat în colectarea boștinei, ca și pentru cei rămași acasă—de un trai greu, condiții de viață aspre și relații de familie de factură aparte, aspecte care desigur se repercutau, la rîndul lor, asupra colectivității și individual, asupra fizionomiei psihice și mentalității, moralei, eticii, filosofiei (misticism, superstiții etc.). Sebeșanul este cotate de către locuitorii satelor vecine drept „hrăpăreț, speculant, înșelător la cîntar, afacerist înrăit etc.“, afirmîndu-se că „boștinăritul“, pe parcursul drumurilor sale îi înșeală pe partenerii săi de afaceri de 3 ori, odată la cîntar, a doua oară prin stabilirea prețului în defavoarea cumpărătorului și a treia oară prin desfacerea de ceară falsificată, îndoită cu alte substanțe.

Cum poate este firesc, față de acest fel de a se manifesta, între localnici este atestată o etică comercială de înalt nivel, cuvîntul dat, palma bătută cu ocazia stabilirii unor tocmești, fiind formă de sancționare stricte și irevocabile pentru părțile contractante.

Totodată, satul componîndu-se dintr-un număr restrîns de familii, există pe de o parte, o rețea densă de legături de ordin matrimonial (încusuriri), fenomen generator de relații pronunțate de întra-jutorare, ca și a contrariului de grupuri bazate pe interese sau orientări comune, concretizate sub aspect profesional prin folosirea exclusivă a unor anumite instalații de tescuire, aparținînd exponenților grupului respectiv, fapt care, în decursul vre-

Doch zeitigte das Wachssammlergewerbe auch noch andere ebenfalls in Schafhalterdörfern belegte interessante Folgen, diesmal sozialer und demografischer Natur, d.h. die Wachssammler brachten sich, wie die Hirten, Ehefrauen aus anderen Gebieten mit und daneben treten Schwärmererscheinungen auf, wie im Falle der Gründung von Zweigsiedlungen, das heißt des Dorfes Albina im Banat, einer Provinz mit großen, gut bewirtschafteten Anwesen und fortgeschrittener Bienenzucht, die den Wachssammlern ein weites Betätigungsfeld eröffneten.

Der Wachstrestersammler übt seine Beschäftigung bis ins hohe Alter aus und seinem Wirken setzten höchstens Krankheit oder Arbeitsunfähigkeit ein Ende, sodaß das Umherziehen zur zweiten Natur des Wachssammlers wurde.

Doch übte das Wachs als gesuchte Ware mit unverändertem Handelswert seinerseits Einflüsse auf Mentalität und Leben der Dorfbewohner aus und gestaltete sich allmählich zum Hortungsmittel, bzw. diente als Kapitalsanlage/ist es doch in chemischer Hinsicht unveränderlich, verdirbt also nicht, soweit man es kühl, am besten eingegraben, lagert/. Aus diesem Grund diente es sowohl als Zahlungsmittel, als auch Mitgift für die Wachssammlertöchter und schließlich als Patengeschank.

In diesem Dorf läßt sich auch ein überaus interessanter Kontrast von hoher sozialwirtschaftlicher und sozialpsychologischer Bedeutung feststellen und zwar das Auftreten eines durch das Wachtrestersammeln gesicherten Einkommens, begleitet von einem für beide Teile, d.h. für den mit dem Einsammeln des Wachses beschäftigten Boștinărit und die Daheimgebliebenen, mühevollen Dasein und eigenen Familienverhältnissen, lauter Aspekte, die sich ihrerseits auf das Dasein der Gemeinschaft und des Einzelnen, bzw. auf deren Psyche, Lebensanschauung, Moral, Ethik, Philosophie / Mystizismus, Aberglaube usw./auswirken sollen.

Der Bewohner von Sebeș wird von seinen Nachbarn als habgierig, unehrlich, als Spekulant und rüder Geschäftsmann angesehen und es heißt, der Wachssammler betrüge seinen Partner dreimal und zwar einmal beim Wiegen, das zweite beim Aushandeln des Preises zu eigenen Gunsten und schließlich durch Verschleiß verfälschter, d.h. mit anderen Stoffen vermengter Ware.

Wie es im Falle derartiger Äußerungen nur natürlich erscheinen mag, herrschen unter den Einheimischen in geschäftlichen Angelegenheiten hohe ethische Begriffe und ein Handschlag, das gegebene Wort bilden für beide Teile bindende, strenge und unwiderrufliche Sanktionierungsformen.

Andererseits bestehen im Ort, dessen Bevölkerung sich aus einer geringen Zahl von Familien zusammensetzt gewisse Familienbeziehungen / Gervatterschaft/, als Grundlage für gegenseitige Unterstützung, doch stoßen wir auch auf Interessengemeinschaft fußende Gruppen, was sich vor allem darin äußert, daß diese ausschließlich gewisse Pressen benutzen, was im Laufe der Zeit

mii a dus adeseori la crearea unor tensiuni, certuri și chiar a unor censecințe mai grave.

2. Centrul Gura Motrului-Argetoaia

Zona subcarpatică a Olteniei de vest care, pe lângă o renumită industrie casnică textilă atestă meșteșuguri ca olăritul — satele Arcani, Stejerei, Slobozia, Peșteana, Ștefănești, Șișeti, Găleșoia, Glogova, — împletitul de nuiete — satele Vierșani, Hodoroasca, Rasova, Piscurile, — șișăritul — Simian etc. cit și un număr de localități care, de-a lungul vremii au găzduit ocupația boștinăritului și meșteșugul tescuitului de ceară de albine, ele aflându-se în apropierea punctului de confluență a râului Jiu, cu afluentul său stîng, Motrul. Este vorba de sate și cătune ale comunei Argetoaia (Teasca din Vale, Teasca din Deal, Leordeasa, Grădinărești, Ursoaia și Cîmpul Crucii, așezarea din urmă aparținînd de comuna Gura Motrului)²⁹.

Boștinarii din aceste localități, numiți aici „cerari“, colindau zonele Gorjului și Mehedinților, formînd grupuri de 5—6 oameni, lucrînd fie pe cont propriu, fie ca angajați ai unor negustori-antreprenori. Sosiți acasă cu boștina colectată, aceasta era predată sau prelucrată de către cerar. Proporția de masă de boștină și apă este de 1/3 boștină, la 2/3 apă, producția medie de ceară obținută ridicîndu-se la 18—20 kg, la 100 kg de materie primă prelucrată.

Sloiurile de ceară, numite aici „grunji“ (de la grunz, grunji — bulgăre, conf. albanezului grunde³⁰) în trecut erau desfăcute în Craiova, Strehaia, Sibiu, sau la țară. În tehnologia prelucrării se întâlnește o singură caracteristică care lipsește în celelalte centre, și anume, că boștina zdrobită cu maui, înainte de a se fierbe în apă, este cernută³¹.

În privința utilajului folosit se distinge o particularitate specifică zonei și anume întrebuițarea unor teascuri cu pene și, într-o etapă mai nouă, a unor teascuri cu unul sau două șuruburi de oțel³². Lipsind informații în ceea ce privește acționarea teascurilor cu pene, se poate presupune că, fiind vorba de instalații de randament mai mare, acestea să fi fost acționate cu ajutorul unor maiuri asemănătoare celor întîlnite la teascurile de ulei în Muntenia subcarpatică (Albești-Argeș, Racovița-Vîlcea).

3. Centrul Tansa — Moldova

„Hoștinăritul“, cum este numită în aceste părți ocupația studiată de noi, se desfășoară de fapt doar în localitatea Suhuleț, aparținătoare de comuna

²⁹ I. Diaconescu, *op. cit.*

³⁰ *Dicționarul explicativ al limbii române*, Edit. Acad. R.S.R. 1975, p. 94.

³¹ I. Diaconescu, *op. cit.* p. 166.

³² *Ibidem*

Anlaß zu Spannungen, Streitigkeiten und gar schwerwiegender Folgen gab.

2. Das Zentrum Gura Motrului-Argetoaia

Das südwestliche Karpatenvorland zeichnet sich, von einer berühmten Textil-Hausindustrie und Bauertöpferei in den Ortschaften Arcani, Stejerei, Slobozia, Peșteana, Ștefănești, Șișesti, Găleșoia, Glogova, bzw. Schilfmatten- und Korbflechterei in den Dörfern Vierșani, Hodoroasca, Rasova, Piscurile, Schindelmacherei in Șimiani usw. abgesehen, durch eine Reihe am Zusammenfluß des Jiu und seines linken Zubringers Motru gelegener Siedlungen aus, die im Laufe der Zeit der Wachsammlei und entsprechenden Preßanlagen Obdach boten. Es handelt sich dabei um die Ortschaften der Gemeinde Argetoaia / Teasca de Vale, Teasca de Deal, Leordeasa, Grădinărești, Ursoaia und Cîmpul Crucii, letztere der Gemeinde Gura Motrului zugehörig^{29/}.

Die hier als „cerari“ /Wachser/ bezeichneten Sammler durchzogen die Landstriche der Gebiete Gorj und Mehedinți in Gruppen von 5—6 Mann und zwar als selbstständige Handwerker oder als Aufkäufer gewisser Händler und Unternehmer. Das erlangte Wachs folgte man daheim den Letztgenannten aus oder verarbeitete es selbst. Das Mengenverhältnis beim Pressen zwischen Rohstoff und Flüssigkeit betrug 1/3 Wachstrestler zu 2/3 Wasser und die Durchschnittproduktion ergab etwa 18—20 kg Wachs auf 100 kg verarbeiteten Rohstoff.

Die hier als „grunji“ / von grunz — Klumpen, aus dem Albanischen von „grundë“/³⁰ bezeichneten Wachskuchen verschleifte man in Craiova, Strehaia und Sibiu oder auf dem Lande. Die ortsübliche Technologie unterscheidet sich von der anderer Zentren allein dadurch, daß die mit einem Flegel zerstoßene Masse vor dem Sieden gesiebt wird.³¹

Was die benutzten Ausrüstungen anbetrifft zeichnet sich dieses Gebiet durch Keilpressen aus, die neuermaßen durch verschiedene Ein- oder Zweispielpressen³² verdrängt wurden. Da nähere Angaben über die erstgenannte Presse fehlen muß angenommen werden, daß bei diesen wirksamen Anlagen ähnliche Schlagböcke Verwendung fanden, wie jene, denen wir bei den Ölpressen begegnen /Albești-Argeș, Racovița-Vîlcea/.

3. Das Zentrum Tansa—Moldau

Die von uns untersuchte Beschäftigung findet sich bloß in Suhuleț, einem zur Gemeinde Tansa gehörigen alten Töpfereizentrum, belegt und wird

²⁹ I. Diaconescu, *op. cit.*

³⁰ *Dicționarul explicativ al limbii române*, Edit. Acad. R.S.R., 1975, S. 94.

³¹ I. Diaconescu, *op. cit.* S. 166.

³² *Ibidem*.

Tansa, vechi centru de olărit de pe podișul Moldovei. Și aici hotarul satului este relativ mic, ceea ce, împreună cu un relief nepotrivit culturilor de cereale, a determinat, probabil, locuitorii să-și caute din vechime resurse suplimentare de venituri. În trecut colectarea „hoștinei“ avea o pondere mai însemnată în cadrul economiei localității, hoștinarii cutreierînd întreaga Moldovă și o parte a Dobrogei, în trecutul apropiat rezumîndu-se doar la deplasări cu piciorul, în zonele învecinate.

Dintre boștinarii mai vîrstnici, majoritatea s-a supus vechii tradiții ca băieții de la 12—13 ani în sus să-și însotească tații, în drumurile făcute pentru colectarea boștinei. Spre a obține o eficiență mărită, boștinarii se asociau cu rude, prieteni sau vecini, traseele urmînd în general liniile ferate din stațiile cărora se putea expedea acasă, boștina colectată. Cantitatea purtată de un om, în cazul deplasării cu trenul se ridica la 40—50 kg. În cazul alegerii altor rute, lipsite de cale ferată, se folosea căruța, tracționată de cai.

În anii efectuării cercetării (1964), în comuna Tansa, colecții lucrau în contul întreprinderii „Apicola“, pentru care achiziționau rezidurile obținute din fagurii de miere prelucrați deja de către apicultori, cu ajutorul unor mijloace mai mult sau mai puțin avansate, de obicei prese simple sau dispozitive de topit ceara, plata făcîndu-se pe loc și prețul variînd în funcție de calitatea boștinei, sezonului și ofertei pe piață. Tansa nu cunoaște îmbinarea boștinăritului cu alte ocupații cum ar fi comerțul cu lînă sau zdrențe, înțîlnit la boștinarii din Sebeș. Tansenii duceau cu ei în schimb, de la caz la caz, ceară topită și turnată în formă de turte, pe care o desfăceau la apicultorii proprietari de stupi sistematici, care realizau din ea peretele suport al fagurilor.

În ceea ce privește finanțarea achizițiilor, în Tansa este atestat un aspect caracteristic capitalismului, și anume faptul că doi dintre tescarii centrului, frații Nică și Ghiță Guzgă, cel de al doilea totodată și negustor, avansau boștinărilor din sat capitalul necesar pentru achiziționarea boștinei, reținînd ulterior dobînzii din cîștigul obținut.

Teascurile întrebuintate în centrul Tansa se prezintă sub două forme: 1. teascul primitiv cu berbeci, acționat prin batere de pene, compus dintr-un trunchi de stejar cu scobitură în partea de sus („broasca“), așezat orizontal între doi stîlpi îngropați în pămînt, uniți între ei în partea superioară printr-o traversă din lemn („puntea“), așezată orizontal. La înălțimea de aproximativ 1 m stîlpul prezintă o scobitură longitudinală, care constituie lăcașul „punții de jos“, piesă care mediază pistonului impulsul de împingere obținut prin baterea penelor cu ajutorul „butucilor“ sau „berbecilor“. Aceștia din urmă sînt susținuți cu ajutorul unor lanțuri care atîrnă de două piese din lemn arcuite („crăcani“). Într-o groapă practică sub broască

hier als „hoștinărit“ bezeichnet. Auch in diesem Falle haben wir es mit einer verhältnismäßig kleinen Gemarkung zu tun, was, verbunden mit für Getreidekulturen ungeeigneten Bodenformen, die Bewohner dieser Landstriche vermutlich bereits früh veranlaßt haben mag, sich nach anderen Nebenbeschäftigungen umzusehen. Früher fiel das Wachstrestersammeln wesentlich mehr ins Gewicht in der Wirtschaft des Dorfes und die Wachssammler durchzogen die gesamte Moldau und Teile der Dobrudscha, später dagegen beschränkten sie sich auf Fußwanderungen in die Umgebung.

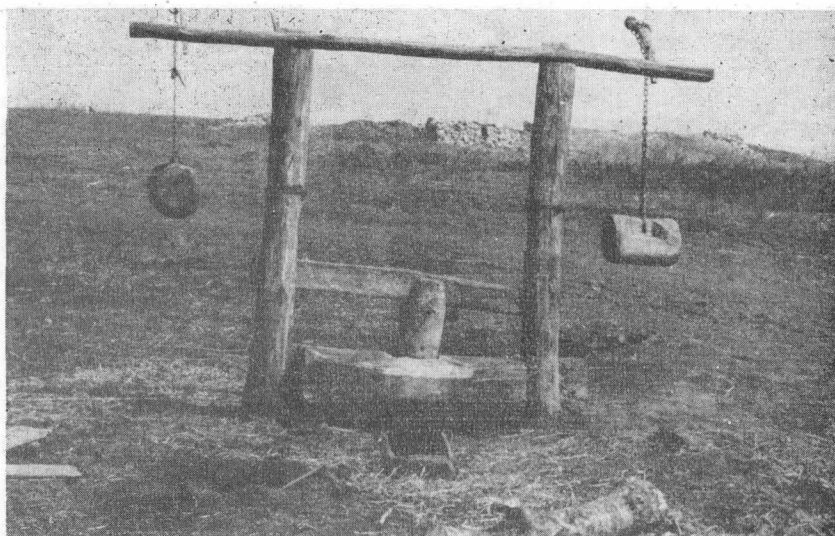
Die Mehrheit älterer Wachstrestersammler unterwarf sich der alten Überlieferung aufgrund derer zwölf-dreizehnjährige Knaben ihre Väter beim Wachssammeln begleiteten. Um bessere Ergebnisse erlangen zu können, schlossen sich die Sammler mit Verwandten, Freunden oder Nachbarn zusammen, wobei die verfolgten Routen sich meist mit den Eisenbahnstrecken deckten, von deren Haltestellen aus sich das Sammelgut leicht heimbefördern ließ. Wählte man diesen Weg, so betrug die von einem Sammler beförderte Last rund 40—50 kg. Handelte es sich um andere, streckenlose Trassen, so bediente man sich des Pferdewagens.

Zur Zeit unserer Untersuchung / 1964 / arbeiteten die Sammler der Gemeinde Tansa im Auftrag des Betriebs Apicola für den sie von den Imkern beim Verarbeiten von Waben mittels einfacher Pressen erlangte Rückstände gegen Barzahlung aufkauften, wobei sich der Preis nach der Güte der Ware, der Jahreszeit und dem Angebot richtete. In Tansa tritt das Sammlergewerbe nie verbunden mit einem etwa in Sebeș belegten Handel mit Wolle oder Hadern auf, dagegen führten die Sammler aus Tansa gelegentlich Wackskuchen mit sich, die sie dem Besitzer systematischer Bienenstöcke zur Herstellung von Kunstwaben verkauften.

Was die Finanzierung der Ankäufe anbelangt stoßen wir in Tansa auf einen typisch kapitalistischen Aspekt, daß nämlich zwei der Pressenbesitzer, die Brüder Nică und Ghiță Guzgă, der letztgenannte gleichzeitig auch Händler, den Sammlern des Dorfes das benötigte Kapital gegen später erhobene Zinsen vorstreckten. In Tansa benutzte man zwei Pressenformen, d.h. die einfache mittels Schlagböcken betriebene Keilpresse, bestehend aus einem ausgehöhlten Baumstamm / „broască“ /, der zwischen zwei in den Boden gerammten Pfählen angebracht ist, die ein Querbalken / „puntea“ — Brücke / verbindet. In etwa 1 m Höhe weisen die Pfähle je einen länglichen Ausschnitt auf, die beide der „puntea de jos“ als Führung dienen, einem Bestandteil der den Druck der Keile an den Preßbalken weitervermittelt. Die dabei benutzten Böcke / „butuci, berbeci“ / hängen dabei an Ketten an zwei gekrümmten Hölzern / „crăcani“ /). In einer Grube unterhalb des Troges befindet sich ein hohes Holzgefäß in dem sich das ausgepresste Wachs sammelt. Neuerdings findet ein allgemein als Mostpresse benutzter Ty-

4. Teasc cu berbeci din comuna Tansa, județul Iași

4. Schlagbockkelter aus der Gemeinde Tansa, Kr. Iași

se află un vas lunguiet din lemn („treuca“) în care se scurge ceara stoarsă.

Cel de al doilea tip de teasc, întrebuințat mai nou, este presa cu șurub vertical, folosită în mod frecvent la storsul mustului de fructe. Boștina este introdusă în coșul armat cu cercuri metalice, așezat la rîndul său într-un vas de tablă cu pereți scunzi, prevăzut cu un scoc de scurgere.

Ceara tescuită, după ce a fost retopită și turnată în vase emailate de diferite mărimi, se desfăcea la Episcopia de la Roman, la Mitropolia din Iași, la mînăstiri sau biserici sau era vîndută unor negustori. După înființarea C.A.P. (1950), ea era desfăcută prin cooperația de consum.

4. Localitatea Albina, comuna Moșnița Nouă

Localitatea Albina își datorește existența roirii unor ardeleni și bănațeni, care, în urma reformei agrare de după primul război mondial, au fost împroprietăriți și astfel colonizați în 1927, pe teritoriul fostei moșii a grofului maghiar Serenyi (?), aflată la cca 12 km de Timișoara, pe șoseaua Timișoara—

pus Verwendung. Die Trester wird in den mit Eisenreifen verstärkten Preßtrog gegossen, der seinerseits in einem mit einem Ausguß versehenen Blechgefäß steht, aus dem das Wachs abrinnt.

Das ausgepreßte Wachs wird abermals geschmolzen, in verschiedengroße Emailgeschirre gegossen und hernach an die Bistümer Roman, Iași bzw. an die Klöster, Kirchen oder an fahrende Händler veräußert und nach der Gründung der landwirtschaftlichen Produktionssenschaft (1950) durch das Konsumgenossenschaftswesen verschleißt.

4. Die Ortschaft Albina, Gemeinde Moșnița

Die Ortschaft Albina verdankt ihre Entstehung der Ansiedlung Transsilvanischer oder Banater Bauern, die sich, nach der auf den ersten Weltkrieg erfolgten Bodenreform im Jahre 1922 auf dem einstigen Gut des ungarischen Großgrundbesitzers Szerényi (?) niedergelassen hatten, das 12 km von Timișoara entfernt an der Straße Timișoara-Buziaș lag. Der Kolonistengruppe gehörten 73 aus Sebeșul de Jos, 6 aus Sadu (beide im

5. Teasc cu șurub metalic din comuna Tansa, județul Iași

5. Presse mit eiserner Schraubenspindel, Gemeinde Tansa, Kr. Iași

Buziaș. Grupul de coloniști se compunea din 73 familii din Sebeșul de Jos, 6 din Sadu (ambele în jud. Sibiu), una din Dealu (jud. Alba) și 3 din Igrîș (jud. Timiș).

Așezarea propriu-zisă ia ființă abia în 1928 prin construirea primelor șase case de locuit, acțiune care continuă pînă în 1931, localitatea fiind denumită inițial „Colonia Brod“, apoi „Colonia Bucovăț“. Denumirea definitivă, Albina, se datorește Băncii Albina din Sibiu care a subvenționat financiar înființarea noii colonii.

La momentul colonizării majoritatea locuitorilor, veniți din Sebeșul de Jos, aveau ca ocupație principală pe aceea de boștinari, ocupație careia i s-au dedicat și în continuare, pe parcurs o parte din boștinari trecînd la agricultură, urmașii acestora putîndu-se măsura în rezultatele obținute cu agricultorii bănățeni învecinați. Între 1953—1958 s-a făcut colectivizarea satului, boștinăritul trecînd din acest moment definitiv pe planul doi și devenind din ocupație principală (1927), ocupație net secundară.

O înregistrare efectuată în 1960 mai reușește să cuprindă un număr de 12 locuitori între 18 și 54 de ani, care la acea dată se îndeletniceau cu ocupația respectivă. Majoritatea acestora o constituie descendenții unor vechi familii de boștinari (Mangu, Dragotă, Stănilă, în cazul lui Mangu T. Toma, Gheorghe și Ioan, fiind vorba de trei fii ai lui Mangu Toma).

În chestionarele lansate în 1960, figurează în Albina numele a doi proprietari de teascuri (Stănilă Toma și Fluxă Iosif) la care se lucrează boștina colectată de boștinarii satului.

Boștinarii din Albina deserveau următoarele zone și subzone: Bihorul (văile Crișului Negru, Crișului Repede și Crișului Alb) și Banatul (de la Lugoj pînă la Dunăre), deplasarea făcîndu-se cu trenul sau cu bicicleta, iar materia colectată (în acest caz în mare parte faguri de albine, neprelucrați) fiind expedită cu trenul spre localitatea de domiciliu.

5. Centrele Căianul Mic — Căianul Mare

În localitățile gemene aflate în bogatul peisaj al luncii Someșului, apariția boștinăritului poate fi privită ca un fenomen de asimilare netă a unei ocupații sau îndeletniciri, în baza condițiilor locale existente, îndeletnicirea venită din afară, găsind un teren fertil prin faptul că, cele două localități, sporind repede ca număr de locuitori, nu se puteau îndestula din produsele agricole oferite de un hotar, care, pe zi ce trece, devenea tot mai mic față de amintita explozie demografică.

Fenomenul de suprapopulare își găsește expresia într-o tendință expansionistă, concretizată prin achiziționarea de către căienari a unor ogoare pe

Kreis Sibiu gelegen), einer aus Dealu (Kr. Alba) und 3 aus Igrîș (Kr. Timiș) stammende Familien an.

Die Siedlung kommt erst im Jahre 1928 durch die Errichtung der ersten sechs Wohnhäuser zustande, rundet sich bis 1931 ab, wobei sie den Namen „Colonia Brod“, später „Colonia Bucovăț“ trägt. Ihre endgültige Bezeichnung „Albina“ geht auf den Namen der Bank aus Sibiu zurück, die die Gründung der neuen Kolonie finanziell gefördert hatte.

Nach dem Eintreffen beschäftigte sich ein Großteil der aus Sebeșul de Jos stammenden Einwohner mit dem Wachstrestersammeln, einer Tätigkeit der sie sich auch später widmeten, während ein Teil der Sammler zur Landwirtschaft überging, in der sich deren Nachkommen anhand der erzielten Ergebnisse mit den benachbarten Banatern zu messen vermochten. Mit der zwischen 1953—1958 erfolgten Vergenossenschaftung der Landwirtschaft rückt das Wachstrestersammeln an zweite Stelle und gestaltet sich von einer Haupt- (1927) zu einer ausgesprochenen Nebenbeschäftigung.

Die im Jahre 1960 ausgeführte Erhebung verzeichnete noch 12 Einwohner zwischen 18—54 Jahren, die sich derzeit der letztgenannten Betätigung gewidmet hatten. Bei einem Großteil derselben handelt es sich um Nachkommen alter Wachstrestersammlerfamilien (Mangu, Dragotă, Stănilă). Im Falle der Einwohner Mangu T. Toma, Gheorghe und Ioan geht es um drei Söhne des Mangu Toma.

In den Fragebogen aus 1960 stoßen wir auf die Namen zweier Wachspresenbesitzer und zwar Stănilă Toma und Fluxă Iosif, die den Trestersammlern ihre Anlagen vermieteten.

Die Sammler aus Albina widmeten sich folgenden Zonen und Unterzonen: Bihor (den Tälern der Schwarzen, Schnellen und Weißen Kreisch), dem Banat (von Lugoj zur Donau hinunter) und bedienten sich dabei der Eisenbahn und des Fahrrads, d.h. der gesammelte Stoff wurde mittels Frachtwaggon in den Heimatort befördert.

5. Das Zwillingzentrum Căianul Mic — Căianul Mare

Das Auftreten des Wachstrestersammelns in den fruchtbaren Someșau gelegenen Ortschaften geht bestimmt auf gewisse Lokalgegebenheiten zurück, aufgrund derer man diese Beschäftigung übernommen hatte. Die von auswärts kommende Betätigung fiel schon dadurch auf fruchtbaren Boden, weil die beiden Ortschaften das schnelle Anwachsen der Bevölkerung durch einen entsprechenden Bodenertrag nicht wettzumachen vermochten, reichte die beschränkte Ackerfläche doch nicht aus, um die explosionsartig zunehmende Bevölkerung zu ernähren.

Die Folge dieser Übervölkerungserscheinung ist ein gewisser Expansionshang, demzufolge die Bauern von Căian in den Gemarkungen der Ge-

hotarele localităților limitrofe Spermezeu, Dobric etc., însumând cca 180 jugăre, iar pe de altă parte, în trecut, multe familii se vedeau silite să cumpere cereale necesare alimentației sau furajării vitelor, din altă parte. Ba mai mult, în primele decenii ale secolului nostru, un număr de peste 150 de bărbați au părăsit satele, plecând dincolo de ocean în căutarea unei existențe sigure, așteptări iluzorii soldate desigur, în majoritatea cazurilor, cu decepții și mizerie.³³

Simptomatic este faptul că locuitorii acestor două localități sînt cunoscuți ca fiind interesați de o îmbogățire rapidă tocmai în scopul obținerii de pămînt, fie în hotarul propriu, fie în satele învecinate.

Localitatea este atestată în 1456 cu numele de Kiskayan, actualii locuitori fiind în mare parte urmașii unor familii de „nemeși” și „jeleri” (oameni liberi) cît și de iobagi, din ultima categorie fiind atestați în 1703—17, iar în 1750—27.

Se afirmă că primul boștinar din localitate ar fi fost un armean, care s-a stabilit în sat prin 1842, tescuind ceara din boștina colectată de soția lui, care colinda în acest scop satele din jur.

Astfel, după ce căienarii au împrumutat și ei noua ocupație, s-a realizat primul teasc (șaitău) în locul numit Pădureni, Căienele devenind, încetul cu încetul, centre de boștinari, în care și „Sibienii, boștinari și ei, veneau să stoarcă”...³⁴

Boștinarii din Căiene, pe lângă boștina proprie zisă, pe care o achiziționau de la gospodarii sateilor vecine, strîngeau și resturi de lumînări de ceară sau stearină de la bisericile aflate în drumul lor, prelucrîndu-le laolaltă și desfăcînd produsul ulterior în Maramureș, Bucovina, nordul Moldovei, dar chiar și în Rusia și Polonia³⁵.

Un impuls îl primește boștinăritul din Căian după 1898, cînd un negustor evreu deschide o fabrică în care se prelucrează boștina colectată de săteni, amestecată cu șeu adus de la Cluj, falsificînd ceara, pînă în jurul anilor 1930, cînd se produce ceară veritabilă. Un efect secundar al apariției acestei fabrici a fost desființarea teascurilor din localitate³⁶.

Și în Căiene, ca și în alte centre, întîlnim mai multe categorii de boștinari, una mai restrînsă de oameni mai înstăriți, capabili să-și finanțeze singuri activitatea de achiziționare (categorie atestată în 1937 prin 9 reprezentanți) și cea de a doua categorie, care obține fondurile necesare prin împrumuturi de la numitul H. Stern, în baza unui contract încheiat.

Boștinarii din prima categorie se adresau în special marilor stupari din localitățile mai îndepărtate, deplasîndu-se cu trenul sau cu căruța și strîngînd într-un drum cca 150—200 kg material brut.

meinden Spermezeu, Dobric usw. rund 180 ha Ackerfläche erwarben und sich andererseits zahlreiche Familien früher genötigt gesehen hatten ihren Getreide- und Futterbedarf anderweitig zu decken. Ja noch mehr. In den erstern Jahrzehnten unseres Jahrhunderts verließen über 150 Männer diese Dörfer auf der Suche nach Existenzmöglichkeiten in Übersee, was in den meisten Fällen bloß Elend und Enttäuschung zur Folge hatte³³.

Als Kennzeichen dessen läßt sich die Tatsache werten, daß die Einwohner der beiden Ortschaften für ihren Hang zu schnellem wirtschaftlichem Aufstieg bekannt sind, bemüht mit dem Aufkauf von Ackerboden ihren Besitz in der eigenen Gemarkung oder in den angrenzenden Ortschaften zu erweitern.

Urkundlich wird die Ortschaft schon im Jahre 1456 unter dem Namen Kiskayan erwähnt und die heutigen Einwohner sind Nachfahren gewisser bereits 1703—1717 und 1750—1777 belegter Freibauern- und Leibeignenfamilien.

Es heißt der erste Wachszieher sei ein Armenier gewesen, der sich 1842 im Ort niedergelassen hatte und die von seiner Frau in den umliegenden Dörfern gesammelte Wachstrester verarbeiten ließ. Nachdem sich die Dorfbewohner die neue Beschäftigung angeeignet hatten, errichtete man die erste Presse im Flurteil Pădureni, aufgrund derer sich die Zwillingortschaft allmählich zu einem Wachstrestersammelzentrum herausbildete, in das auch die Sammler „aus der Gegend von Sibiu kamen”...³⁴

Die Bewohner von Căian sammelten neben den eigentlichen Wabenrückständen auch Wachs- oder Stearinkerzenreste von den am Wege gelegenen Kirchen, verarbeiteten sie und vertrieben sie hernach in der Maramuresch, in der Nordmoldau, aber auch in Rußland und Polen³⁵.

Einen Anstoß erhielt das Sammlergewerbe hier nach 1898, als ein jüdischer Händler eine Fabrik gründete, in der er, das von den Einheimischen gesammelte Wachs mit aus Cluj geholtem Talg streckte und verfälschte. Dieses geschah bis um 1930, dem Augenblick von dem an man nur noch reines Wachs zu verarbeiten pflegte. Die Fabriksgründung bewirkte das Verschwinden der Pressen³⁶ aus der Ortschaft.

Wie in anderen Zentren stoßen wir auch in Căian auf verschiedene Kategorien von Trestersammlern, d.h. eine kleinere Gruppe wohlhabenderer Leute, die in der Lage sind ihr Gewerbe selbst zu finanzieren (im Jahre 1937 gehörten dazu 9 Vertreter) und eine zweite, die die nötigen Geldmittel vom erwähnten Fabrikanten Stern aufgrung eines Vertrags auslieh.

Die der ersten Gattung angehörenden Sammler wandten sich vor allem an die Großimker der entfernteren Ortschaften, besuchten diese mit Eisenbahn oder Wagen und sammelten etwa 150—200 kg Rohstester pro Fahrt.

³³ P. Bartoș, *op. cit.*, p. 435.

³⁴ *Ibidem*

³⁵ *Ibidem*, p. 437

³⁶ *Ibidem*

³³ P. Bartoș, *op. cit.* S. 435.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *Ibidem*, S. 437.

³⁶ *Ibidem*.

Cei mai nevoiași, după asigurarea capitalului necesar se deplasau cu trenul sau pe jos, unii (considerați în sat „voștinari neserioși“, ocupându-se de troc cu piper sau tămâie, pe care le dădeau pe mâncare sau chiar pe boștină, în timp ce ceara era cumpărată cu bani³⁷.

Între cele două războaie mondiale, deja amintitul Stern acaparase și pietele de desfacere, așa încît cu timpul boștinarii deveniseră simpli achizitori-cărauși.

Deplasarea după boștină se făcea de unul singur sau în doi, mai rar în lunile de vară, cînd erau în toi muncile cîmpului, care nu permiteau absența din gospodărie.

Venitul realizat de un boștinar în urma unui drum se ridica la 2—3000 lei (1937), iar fondul pus la dispoziție pentru achiziționarea boștinei la 10—12.000 lei.

Și la boștinarii din Căiene găsim obiceiul de a-și căuta, în satele pe care le parcurg, cîte o gazdă, sau cel puțin își aleg cîteva locuri unde își depozitează sacii cu boștina culeasă, înainte de a expedia marfa acasă cu trenul³⁸.

III. ÎNDELETNICIREA BOȘTINĂRITULUI ȘI PRELUCRAREA CERII

Ilustrate prin exemplul concret al boștinarii din Sebeșul de Jos

1. Colectarea boștinei

La baza îndeletnicirii discutate de noi se găsește boștina (numită și voștina — Transilvania sau hoștina — Moldova), un subprodus al apiculturii, constînd în rezidurile fagurilor de miere, rezultate dintr-o prelucrare, topire sau stoarcere, realizată de stupar cu ajutorul unor mijloace simple, mai mult sau mai puțin productive, fapt care se concretizează într-un coeficient de ceară rămasă în aceste reziduuri, constituite din substanțe organice, chitină, celuloză, sau anorganice, pătrunse în ea prin manipularea de-a lungul drumului parcurs din stupul primitiv sau sistematic, pînă la locul de depozitare.

Ceara, înmagazinată în masa amorfă, poate fi însă extrasă prin intermediul unor instalații de mari proporții, inaccesibile la rîndul lor stuparului individual, oferind venituri deloc neglijabile, fapt care de demult a dus la apariția îndeletnicirii de boștinar, care a constituit și constituie încă, un intermediar necesar (și cum au dovedit insuccesele obținute la experimentarea unor mijloace de tesuire de natură industrială) și astăzi între stupar și diferitele forme de consumator al cerii rezultate, însăși apicultura, industria manufacturieră de lumînări cît, și mai nou, cea chimică, farmaceutică sau cosmetică.

³⁷ *Ibidem*, p. 436

³⁸ *Ibidem*, p. 437

Die ärmeren legten nach Beschaffung des nötigen Kapitals ihren Weg zu Fuß oder per Bahn zurück und einige unter ihnen (die man im Dorf als „unseriös“ zu bezeichnen pflegte) pflegten auch Tauschhandel mit Pfeffer und Weihrauch, die sie gegen Proviant oder Trester eintauschen, für das Wachs dagegen mit Bargeld zahlten³⁷.

Zwischen den beiden Weltkriegen hatte der besagte Fabrikant Stern auch den Vertrieb an sich gerissen, sodaß die Wachsammeler zu einfachen Aufkäufern und Fuhrleuten herabsanken.

Zum Sammeln zog man allein oder zu zweit aus und zwar seltener während der Sommermonate, also zur Zeit der Feldarbeiten, wo die Männer zuhause nicht fehlen durften. Eine Sammelfahrt ergab (1937) einen Reingewinn von rund 2—3000 Lei, aufgrund eines Ankaufskapitals von 10—12000 lei.

Auch bei den Sammlern aus Căian war es üblich sich in den Dörfern, die sie durchzogen, Absteigquartiere oder zumindest Lagerplätze für das gesammelte Wachs zu suchen, das hernach per Eisenbahn heimbefördert wurde³⁸.

III. DAS WACHSTRESTERSAMMELN UND DIE WACHSVERARBEITUNG

Veranschaulicht am Beispiel des Zentrum Sebeșul de Jos

1. Das Sammeln

Gegenstand der von uns untersuchten Beschäftigung ist die Wachstrestler (in Transsilvanien, Muntien und der Moldau als „boștină“ bezeichnet) ein Nebenprodukt der Bienenhaltung, das bei der Behandlung von Bienenwaben durch Schmelzen und Auspressen zustandekommt, ein Vorgang den der Imker vermittlems einfacher und mehr oder weniger ergiebiger Behelfe ausführt, was sich auf den nachherigen Wachsgehalt der Trester auswirkt, die auch andere organische Substanzen (Chitin, Zellole) oder anorganische Stoffe enthält, welche sich beim Handhaben der Waben primitiver oder systematischer Bienenstöcke darin ablagern oder daran haften bleiben.

Ein wirksames Verarbeiten der strukturlosen Masse gelingt bloß vermittlems großformatiger Anlagen über die der einzelne Imker allgemein nicht verfügt, eine Tatsache, die das Auftreten des Gewerbes der Wachstrestlersammeler bewirkte, als notwendigen Mittler zwischen dem Imker und verschiedenen am Wachs interessierten Bereichen, d.h. der Bienenzucht selbst (die es zu Kunstwaben verarbeitet), der manufakturiiellen Wachszieherei und neuermaßen der chemischen, pharmazeutischen und kosmetischen Industrie (eine Rolle, die selbst heute noch aktuell ist, berücksichtigt man die bei industrieller Verarbeitung erzielten Mißerfolge).

³⁷ *Ibidem*, S. 436.

³⁸ *Ibidem*, S. 437.

Boștinarul, înarmat cu un mic capital care să-i servească la achiziționarea boștinei (în unele zone — Căianul Mic — se folosea și piperul nemăcinat sau tămâia, ca mijloc de plată), se deplasează pe anumite trasee înainte stabilite, în zone mai apropiate sau mai îndepărtate, mai demult servindu-se în acest scop de căruța, pentru distanțele mai mici, de cal, pentru distanțele mai mari, iar mai nou de tren, în unele centre (Albina — Banat) de bicicletă.

În trecut plecarea avea loc în septembrie (Căianul Mic)³⁹ legat de faptul de a omorî stupii — în albinăritul primitiv — înainte de „ziua crucii”. După generalizarea stupăritului sistematic, în care albinele nu mai erau sacrificate în scopul scoaterii mierii, boștinarul și-a schimbat și el calendarul, stabilindu-se câteva etape consacrate și făcându-se de obicei cel puțin două drumuri, primul în lunile martie-aprilie-mai-iunie, cel de al doilea în octombrie-noiembrie.

În urma analizei unui chestionar lansat în localitatea Sebeșul de Jos, privind drumurile efectuate în 1959, s-a putut constata că majoritatea boștinarilor din acest centru urmaseră, în anul respectiv, traseul primului drum făcut în cariera de boștinar. Acest primul drum, în general, se efectua în compania tatălui sau a unei rude mai vârstnice, tânărul fiind astfel introdus în ocupația nouă, cu toate tainele inerente acestui meșteșug bazat în egală măsură pe comerț și prelucrarea materiei prime. Majoritatea boștinarilor întâlniți au plecat prima dată după boștină la vârsta de 12—14 ani (Luca N., nr. 169, Stoica N., nr. 198, Bobeș C-tin, nr. 40). Prelucrarea statistică a chestionarului amintit arată că dintre 100 de cazuri cercetate au plecat în primul drum:

sub 12 ani	5% (Tilvan I. Gh., nr. 77, la 8 ani)
între 12—20	73% (majoritatea între 12—15)
între 20—35	21% (majoritatea între 20—25 ani — după prestarea serviciului militar)
peste 35	1% (Frăsie Rusalim, nr. 110, a fost prima dată la 51 de ani)

Cum am arătat, în trecut, căruța era un apreciat mijloc de deplasare, mijloc care și în trecutul apropiat (1959, anul efectuării chestionării) este destul de des întrebuintat. Astfel din cele 260 de drumuri atestate în anul respectiv de boștinarii sebeșeni, 193 au fost efectuate cu căruța sau șareta cu un cal, și doar 11 cu cea cu doi cai. Comparativ cu cifra mai sus arătată, 94 de drumuri au fost făcute călare pe cal.

Începînd cu apariția unei rețele de căi ferate dense, trenul devine și pentru boștinar un mijloc util și convenabil de deplasare și de transport pentru marfa colectată, mijloc care pe deasupra era și ieftin. Astfel, unii boștinari știu să-l exploateze din plin, deplasîndu-se în zonele de colectare cu trenul și, după efectuarea unor drumuri pe jos, expediind sacii cu boștină la Sebeș, unde membri familiei îi ridică și îi transportă acasă, în sat. În

Der Wachstrestersammler durchzieht, mit einem kleinen Kapital ausgerüstet, das ihm zum Ankauf der Wabenrückstände dient (wobei man in einigen Gegenden, wie in Căianu Mic auch Pfefferkörner und Weihrauch als Zahlungsmittel benutzte),³⁹ sein Sammelgebiet entlang festgelegter Trassen und bediente sich dazu früher, bei kürzeren Strecken, des Pferdewagens, bei längeren eines Reitpferdes und neuerdings der Eisenbahn, bzw. in einigen Zentren (Albina — Banat) auch des Fahrrades.

Einst traten die Sammler ihre Fahrt im September an³⁹ (Căianu Mic) was mit dem Töten der Bienen der primitiven Bienenhaltung, das vor dem „Kreuztag“ erfolgte, zusammenhängt. Nach der Verallgemeinerung der systematischen Bienenstöcke, bei der die Bienen zur Honiggewinnung nicht mehr geopfert werden mußten, änderten auch die Trestersammler ihren Kalender und legten individuelle Etappen fest, wobei zumindest zwei Wege ausgeführt wurden, d.h. einer in den Monaten März — April — Mai — Juni und der zweite im Oktober und November.

Wie gezeigt, galt der Pferdewagen früher als beliebtes Beförderungsmittel, das man noch in näher zurückliegender Vergangenheit (1959 dem Jahr unserer Erhebung) häufig benutzte. So führten die Sammler aus Sebeșul de Jos im angeführten Jahr von insgesamt 260 Fahrten 193 mit dem Einspanner und bloß 11 mit Zweispännern aus und verwandte dem gegenüber lediglich in 94 Fällen Reit — bzw. Packpferde.

Vom Augenblick an, wo sich ein dichtes Eisenbahnnetz herausgebildet hatte, entwickelte sich der Zug als entsprechendes und dazu auch noch billiges Beförderungsmittel für Sammler und Wachs. Einige unter ihnen nützten ihn gründlich aus, indem sie sich damit ins Sammelgebiet begaben und von hier das Sammelgut in Säcken verpackt nachhause schickten, wobei sie die kürzeren Strecken zu Fuß zurücklegten. An seinen Bestimmungsort angelangt wurde die Trester von den daheimgebliebenen Familienmitgliedern in Empfang genommen und ins Anwesen geschafft. Allein 1959 wurde in diesem Sinne in 40 Fällen die Eisenbahn und bloß in dreien das Fahrrad benutzt, das die Sammler aus Albina als praktisches und schnelles Fahrzeug bevorzugten. Mußte der Sammler größere Strecken überbrücken, so beförderte er sein Fahrrad mit dem Gepäckwagen, sodaß es das früher dazu benutzte Pferd ersetzte. Als Beispiel dafür läßt sich hier Vasile Pop (Hausnummer 260) anführen, dessen

³⁹ Informatorul Lazăr Bucurenciu, Sebeșul de Jos, Jud. Sibiu

³⁹ Informant Lazăr Bucurenciu, Sebeșul de Jos, Kr. Sibiu

acest sens, în 1959, 40 de drumuri erau efectuate cu trenul, iar doar 3 cu bicicleta, un mijloc practic și rapid, care este preferat de boștinarii din Albina-Banat, combinându-l în majoritatea cazurilor cu trenul, bicicleta însoțindu-l pe boștinar în drumurile mai lungi, făcute pe calea ferată, în vagonul de bagaje. Bicicleta înlocuiește aici calul folosit pentru mici distanțe, cele lungi fiind parcurse cu trenul. Un astfel de exemplu, ni-l oferă Popa Vasile, nr. 260, care combina cele două mijloace de locomoție și transport astfel. Fiul, Popa C-tin, se găsea instalat la o „gazdă” în comuna Iablașița, de unde se deplasa în zonă, folosindu-se de cal, în timp ce tatăl, din când în când, pleca cu trenul în Banat de unde aducea, tot cu trenul, marfa colectată de fiu. Acesta, care nu revenea în Sebeș decât iarna, lucra restul timpului la colectarea boștinei pe care o depozita la deja amintita „gazdă”.

Fiind vorba de drumuri, nu este lipsit de interes să urmărim faptul în câte cazuri boștinarii au circulat singuri, în doi sau în trei. Statistica și aici ne oferă aspecte interesante și anume: dintre cele 260 de drumuri analizate, 213, deci 81%, reprezintă boștinarii solitari, 17% pe cei care au plecat însoțiți de o persoană (din care în 10 cazuri acest însoțitor era tatăl, în 18 fiul, în 13 o rudă, nepot, unchi, cumnat, într-un singur caz un ortac și în 3 o slugă angajată, fiind vorba aici de oameni mai în vîrstă care se ocupau de partea comercială, slugile prestînd muncile brute, căratul, încărcatul în tren etc.). Un singur boștinar, Sasu Toma de la nr. 213, a pornit la colectat cu cei doi fii ai săi, învățîndu-i pe amîndoi deodată meseria de boștinar.

Expunerea privind mijloacele folosite pentru deplasarea omului și transportul mărfii nu se poate încheia fără a trece în revistă zonele propriu-zise și itinerariile urmate de boștinarii sebeșeni, cît și durata acestor deplasări. Cele 100 de fișe individuale analizate ne oferă următoarea situație:

Boștinarii din Sebeșul de Jos, din cele 260 de drumuri făcute pentru colectarea boștinei, în 141 de cazuri s-au îndreptat spre diferite zone ale Transilvaniei (2 — jurul Sibiului, 6 — traseul Copșa Mică — Sighișoara, 29 traseul Țara Oltului — zona Rupea-secuime, 18 traseul Orăștie—Hunedoara—Deva—Brad, 5 traseul Reghin—Bistrița—Năsăud, 14 traseul Blaj—Alba Iulia—Teiuș, iar 67 s-au îndreptat spre alte zone: Cluj, Oradea, Satu Mare, Baia Mare), în 26 cazuri găsim atestate trasee din Banat, în 41 prin Oltenia (dintre care 29 parcurg Gorjul, Doljul și Mehedinții, 6, zonele Balș—Slatina, 6, traseul Rm. Vîlcea—Lovișteea Argeșului), în 22 cazuri sebeșenii ajung în Muntenia (15, în Argeș și Teleorman, 7, în Buzău, Ialomița, Prahova), în Moldova sînt atestate 5 trasee (în special în zonele Bacău, Roman, Iași) și, în fine 12 ating Dobrogea.

De obicei, cînd zona de destinație nu este prea îndepărtată, boștinarul colectează și pe drumul parcurs pînă în zonă (împrejurimile Sibiului, Copșa, Mediaș, Sebeș—Orăștie). În alte cazuri întîlnim trasee combinate, cuprinzînd două zone aflate la

Sohn während dieser Zeitspanne in Iablașița einquartiert war, von wo aus er seine Sammelzüge mit dem Pferd ausführte, wogegen der Vater gelegentlich ins Banat fuhr um das vom Sohn erlangte Wachs mit dem Zug heimzubringen. Der Sohn, der das ganze Jahr über Waben und Wachstrester aufkaufte und bei seinem Quartiergeber lagerte, kehrte bloß während der Wintermonate ins Heimatdorf zurück.

Da hier schon von Ausfahrten die Rede ist, mag es von Interesse sein, zu untersuchen in wie viel Fällen die Wachssammler allein, zu zweit oder gar zu dritt ihren Weg antraten. Das Ergebnis ist folgendes: in 213 von 260 Fällen (rund 81%) zog man allein, 17% in Begleitung des Vaters (10 Fälle), des Sohnes (18 Fälle) oder eines Verwandten (13 Fälle), d.h. eines Neffen, Onkels, Schwagers; allein steht der Fall, wo der Begleiter ein Freund ist und dreimal sind es Dienstleute, d.h. ältere Sammler, denen die grobe Arbeit schwer fiel besorgten den kaufmännischen Teil und die angeworbenen Knechte das Schleppen, Verladen usw. Ein einziger Sammler wurde von seinen beiden Söhnen begleitet, die er gleichzeitig in die Geheimnisse des Gewerbes einweihte. Doch läßt sich das berührte Thema nicht abschliessen ohne auch etwas auf die von den Wachssammlern berührten Trassen einzugehen, wozu wir uns auf die rund 100 Aufnahmezettel der Befragung stützen wollen, aus denen Folgendes hervorgeht:

Von 260 Fahrten berührten 141 verschiedene Gegenden Transilvaniens (d. h. 2 die Umgebung Sibius, 6 die Trasse Copșa-Sighișoara, 29 folgten der Route Oltgegend-Rupea-Seklergebiete, 14 verliefen über Blaj nach Alba Iulia und Teiuș und 67 in Richtung Cluj-Napoca, Oradea, Satu Mare, Baia Mare) in 26 Fällen ging es ins Banat, in 41 nach Oltenien (davon in 28 durch das Gorj-, Dolj- und Mehedințigebiet, 6 nach Balș und Slatina, ebenfalls 6 nach Vîlcea und in die Lovișteea Argeșului), in 22 Fällen führte der Weg die Sammler aus Sebeș in die Muntenia (und zwar in 15 in die Gegend des Argeștals und in die Landstriche Teleormans, in 7 in die Gebiete Buzău, Ialomița und Prahova), in der Moldau stoßen wir auf 5 Trassen (besonders in den Gebieten Bacău, Roman und Iași), 12 schließlich führen in die Dobrudscha.

Üblicherweise, d. h. soweit das Bestimmungsgebiet näher gelegen ist, sammelt man auch auf der Anreise (durch die Umgebung von Sibiu, Copșa, Mediaș, Sebeș und Orăștie). Wir stoßen aber auch auf kombinierte Trassen, die nahegelegene mit wei-

distanță între ele una apropiată cu una îndepărtată, ca de exemplu: Sibiu față de Turda (3 cazuri), Sibiu față de Orăștie—Deva—Brad (3 drumuri), Copșa Mică față de zona Mureșului (3 drumuri), zonele Sebeș—Orăștie, față de Banat (5 cazuri), Țara Oltului, față de Țara Bîrsei (1 drum), Țara Oltului, față de zonele Gorj și Dolj (1 drum), zonele Gorj și Dolj, față de Teleorman și Argeș (1 drum), de asemenea Gorj—Dolj în drum spre Dobrogea (1 drum). Pe de o parte se poate urmări deci tendința de a realiza deja, pe traseul parcurs, colectarea unei cantități de boștină, probabil pentru a aproviziona pe cei de acasă cît mai operativ cu o primă tranșă de materie primă pentru tescuit. Interesant este faptul că între cele două zone extreme se găsește un teren prin care boștinarul trece fără să colecteze. Aici intervine ca explicație acea deja amintită delimitare de sfere de activitate, stabilită prin tradiție, fiecărei familii revenindu-i un teritoriu bine conturat. În ceea ce privește prezența celei de a doua zone și aici se poate ajunge la o ipoteză interesantă, în sensul că inițial, cînd mijloacele de transport și rețelele de drumuri nu erau atît de dezvoltate, boștinarii sebeșeni se rezumau la zonele limitrofe sudului Transilvaniei, cuprinzînd ulterior teritorii mai mari. Cum însă zonele treptei a doua erau deja distribuite, exista teritoriul disponibil doar dincolo de acestea, fapt care explică saltul făcut de boștinari între zonele din apropiere și cele îndepărtate, trecînd peste, sau mai bine zis, prin zonele „altora“, fără să-și desfășoare activitatea de colectare.

În zonele care prin tradiție au devenit „ale lui“, boștinarul este cunoscut și are atestarea realizată de toate generațiile familiei sale care au fost înaintea lui prin părțile respective. Astfel se simte „la el acasă“, știe pe ce furnizor potențial poate conta, are toate relațiile create, care facilitează derularea activității, inclusiv o „gazdă“ la care poate oricînd trage, la nevoie.

Hotărîtor pentru durata unui drum este desigur, rezultatul obținut. Dacă cantitatea obținută în decurs de cîteva zile acoperă o șarjă de tescuit, boștinarul o duce în sat. În acest sens, Gavrilă Bucurenciu, de la nr. 14, face 3 drumuri, primul în decurs de 8 zile îi dă o recoltă de 50 kg boștină și 100 kg faguri, cel de al doilea de 9 zile, 120 kg boștină, iar cel de al treilea, din nou de 8 zile, dă randamentul neașteptat de 150 kg faguri, deci materia primară, cea mai pură și bogată în ceară, colectîndu-se în respectivele trei drumuri, însumînd în total 25 de zile, cantitatea de 170 kg boștină și 250 kg faguri, care împreună dau cca 105 kg ceară stoarsă, reprezentînd o valoare de 5 050 lei, realizați în decurs de patru săptămîni, incluzînd și tescuirea.

Comparăm acest exemplu de drum, încununat de un succes record, cu un alt exemplu, anume activitatea de colectare desfășurată de Alexandru Bobeș, nr. 40. Constatăm că acesta din urmă, în decurs de trei drumuri, însumînd 132 zile (adică drumul 1 de 32 zile, cel de al doilea de 26, iar cel de al treilea de 74 de zile) colectează o cantitate de 225 kg boștină, 93 kg de faguri și cca 700, de masă în amestec, material din care s-au obținut, în total,

ter entfernten Gegenden verbinden, wie etwa Sibiu mit Turda (3 Fälle), mit Orăștie-Deva-Brad (3 Fälle), mit Copșa Mică am Weg ins Mureschgebiet (3 Trassen), mit Sebeș und Orăștie in Richtung Banat (5 Trassen), mit dem Olttal in Richtung Burzenland (1 Trasse), mit dem Oltgebiet in Richtung Gorj und Dolj, Teleorman und Argeș (1 Trasse) und ebenfalls durch das Gorj- und Doljgebiet in Richtung Dobrudscha (1 Trasse). So läßt sich einerseits der Hang dazu feststellen bereits unterwegs eine gewisse Menge des gesuchten Sammelguts aufzukaufen, um die daheim Wartenden möglichst schnell mit Rohstoff zu versorgen. Zu beachten ist die Tatsache, daß sich zwischen den beiden am Anfang und am Ende der Trasse gelegenen Zonen ein Gebiet befindet, das der Sammler durchzieht, ohne sein Gewerbe darin auszuüben. Die Erklärung für dieses Verhalten ist in der bereits erwähnten Territoriaaufteilung zu suchen, aufgrund derer jeder Familie ein gewisses Sammelgebiet zusteht. Was das Auftreten des zweiten Gebiets anbelangt ergibt sich eine weitere interessante Hypothese, daß nämlich ursprünglich, als die Beförderungsmittel noch nicht so weit fortgeschritten waren, sich die Wachssammler aus Sebeș auf die an die Heimatgemeinde angrenzenden Zonen beschränkten und erst allmählich weitere Räume erfaßten. Da die Landstriche der zweiten Etappe jedoch bereits vergeben waren, gab es freie Zonen bloß jenseits derselben, was den Sprung erklärt, den die Wachssammler über die besagte zweite Etappe zu machen pflegen. In den dem Wachssammler überlieferungsgemäß angestammten Gebieten ist derselbe bekannt, was er den vorher in diesen Landstrichen wirkenden Generationen seiner Familie verdankt. So fühlt er sich hier heimisch, kennt seine potentiellen Lieferanten und verfügt über alle seinem Gewerbe förderlichen Beziehungen, die Absteigequartiere inbegriffen, die ihm jederzeit zur Verfügung stehen.

Ausschlaggebend für die Dauer einer Fahrt ist natürlicherweise das Sammelergebnis. Erlangt der Sammler in einigen Tagen die gewünschte Menge, um damit einen Preßgang zu decken, so befördert er die Ware ins Heimatdorf. In diesem Sinne unternimmt Gavrilă Bucurenciu (Hausnummer 14) 3 Fahrten und erlangt innerhalb von 8 Tagen rund 50 kg Trester und 100 kg Waben; bei der zweiten Fahrt, die 9 Tage dauert sammelt er 120 kg Trester und bei der 8 Tage währenden dritten das Rekordergebnis von 150 kg Waben, also hochwertigstes Preßgut. Nach 25 Tagen verfügt er also über 170 kg Trester und 250 kg Waben, aus denen er 105 kg Wachs im Werte von 5.050 Lei erlangt und das im Laufe von rund 4 Wochen, rechnet man das Pressen mit ein.

Vergleichen wir dieses Rekordergebnis mit einem anderen Beispiel, d. h. der Sammeltätigkeit Alexandru Bobeș's (Hausnummer 40), so stellen wir fest, daß letzterer im Verlauf von 132 Tagen (bezw. 3, 32, 26 und 74 Tage dauernden Fahrten) rund 225 kg. Trester, 93 kg Waben und etwa 700 kg Mischware erlangt woraus er 250 kg Wachs preßt. Daraus ziehen wir den Schluß, daß der

250 kg ceară. De aici, concluzia că primul boștinar a realizat în cele 25 de zile cca 4 kg de ceară pe zi, iar cel de al doilea doar 1,9 kg, adăugându-se regiile sporite, legate de o ședere atât de lungă.

În funcție de necesități, durata unui drum poate fi prelungită la peste 100 de zile, ca exemplu servind cazul lui Vasile Gruia, nr. 65, care, nefiind mulțumit cu primele rezultate, rămîne 150 de zile „pe teren“, obținînd pînă la urmă 800 kg boștină și 200 kg faguri, cantitate care, după rescuire dă 300 kg de ceară.

În caz că rezultatele sînt total necorespunzătoare, nici după o prelungire, boștinarul se întoarce acasă și pornește din nou, după o perioadă scurtă, eventual în altă zonă.

În vederea ilustrării mai multor aspecte arătate mai sus, vom da în continuare o privire de ansamblu asupra drumurilor efectuate în 1959 de Ioan Cercel, nr. 240, în vîrstă de 59 ani:

Drumul	perioada	durata în zile	zona	Materie colectată		Ceara rezultată kg
				boștină kg	faguri kg	
1	11.III. – 15.III.	15	Sibiu, Hunedoara,	700		30
2	2. IV – 12.IV.	10	Tirnave Hunedoara,	400		30
3	25.IV. – 9.V.	15	Alba,	300		25
4	29.VIII. 21.IX.	24	Tirnave Sibiu, Hunedoara, Tirnave	100	50	35
5	25.X. 15.XI.	21	idem	120	40	38
6	27.XI. 6.XII.	10	idem plus Sighișoara	175		20
	Total	95		1759	90	187

Plecarea în două etape, primăvara și toamna, nu e nicidecum legată numai de faptul că vara boștinarul ar fi ocupat cu treburi gospodărești, iar anotimpul geros nu se pretează pentru deplasări. Din contra, cum am amintit, în trecut, cînd procentajul stupilor primitivi era copleșitor, toamna se omorau albinele înainte de „ziua crucii“ în vederea scoaterii mierii.

De asemenea și drumurile care se făceau primăvara de timpuriu, se bazau pe un fenomen străvechi și anume obiceiul de a face, în ziua de 10 martie, „retezul“ fagurilor din stupi, adică scurtarea lor cu 2—3 degete, în scopul obținerii de ceară pentru a face luminări pentru nevoile proprii, legate de sărbătorile religioase. Dar și în prezent primăvara este un sezon bun pentru boștinărit, apicultorii vînzînd de obicei, un coeficient de faguri, în urma morții unor stupi, datorită vicisitudinilor climatice specifice unei ierni grele. Toamna,

Erstgenannte in 25 Tagen rund 4 kg Wachs pro Tag erhält, der zweite dagegen bloß 1,9 kg pro Tag, unter wesentlich höherem Kostenaufwand, wenn man die Reise- und Unterhaltungsspesen berücksichtigt.

Nach Bedarf läßt sich die Fahrtdauer bis zu 100 Tagen verlängern, wofür der Fall Vasile Gruias (Hausnummer 65) als Beispiel dienen kann, der seine Fahrt auf 150 Tage ausdehnt weil die bis dahin erlangten Ergebnisse ihn nicht befriedigen. Das Endergebnis beträgt 800 kg Wachstrestler, 200 kg Waben, eine Menge, aus der er beim Pressen 300 kg Wachs erlangt.

Sind jedoch die Ergebnisse selbst nach einer derartigen Verlängerung immer noch unbefriedigend, so kehrt der Wachssammler heim und tritt nach einiger Zeit eine weitere Fahrt an und unter Umständen in eine andere Gegend.

Um möglichst viele der vorerwähnten Aspekte zu veranschaulichen, geben wir im Folgenden die von Ioan Cercel (Hausnummer 240) im Jahre 1959 im Alter von 59 Jahren vorgenommenen Ausfahrten wieder.

Fahrt	Zeitraum	Dauer in Tagen	Gebiet	erlangtes Sammelgut		Wachsmenge kg
				Trestler kg	Waben kg	
1.	11. – 15. März	15	Sibiu, Hunedoara,	700		30
2.	2. – 12.	10	Tirnave	400		30
3.	25. April –	15	Hunedoara Alba, Tirnave	300		25
4.	29. August 21. September	24	Sibiu, Hunedoara, Tirnave	100	50	35
5.	25. Oktober – 15. November	21	die gleichen	120	40	38
6.	27. November – 6. Dezember	10	ebenda, dazu noch Sighișoara	175		20
	Insgesamt	95		1.759	90	187

Die in zwei Etappen, bzw. Frühjahr und Herbst, erfolgte Ausfahrt beruht keineswegs bloß auf der Tatsache, daß der Wachssammler den Sommer über mit der Landwirtschaft beschäftigt ist und der Winter sich für solche Reisen nicht eignet, vielmehr pflegte man die Bienen früher, als die primitiven Bienenstöcke noch vorherrschten, im Herbst, um den Kreuztag herum auszurauchern. Die im Frühjahr erfolgten Ausfahrten dagegen hängen mit dem Brauch zusammen am 10. März das „Kappen“ der Waben vorzunehmen, um den Wachskerzenbedarf für die kirchlichen Feste zu decken. Doch gilt auch gegenwärtig das Frühjahr als beste Sammelperiode, da die Imker dann üblicherweise die Waben jener Stöcke abzustoßen pflegen, die in harten Wintern eingingen. Im Herbst schließlich lassen sich die Waben der hohen Temperaturen wegen kaum aufbewahren, da sie von verschiedenen Schädlingen angegriffen werden. Da

în schimb, datorită unor temperaturi încă destul de ridicate, fagurii nu se pot păstra, fiind stricați de anumiți dăunători, iar apicultorii țărani fiind prea ocupați cu recolta și culesul viilor, nu au timpul necesar pentru a se ocupa de treburi secundare, ca storsul cerii, în consecință vînd cu plăcere fagurii, care sporesc calitatea mărții colectate de către boștinari.

Predilecția pentru anumite zone se bazează și pe alte criterii, ca de exemplu cel legat de faptul că în părțile locuite de populații de religie protestantă, sași și secui, nu se folosea ceara din stupi pentru a face lumînări, în consecință aceste zone oferă un coeficient apreciat de faguri și de aceea sînt foarte căutate.

Legat de productivitatea boștinei și fagurilor, trebuie să arătăm că din boștină se poate obține, prin tescuire, un procentaj de cca 11—15% ceară, pe cînd din faguri 18—25%, iar de la caz la caz, chiar 30%, în cazul cînd fagurii provin din stupi primitivi, unde masa de ceară produsă de albine pentru realizarea fagurilor este mai mare decît la stupii sistematici.

O parte dintre stupari caută să-și fructifice singuri această ceară, astfel că boștinarul trebuie adesea să se mulțumească cu boștina sau cu micile cantități de faguri găsite accidental. Calitatea boștinei se constată prin frecarea între degete a masei; dacă aceasta se arată mai maleabilă, mai grasă, ea este mai bogată în ceară, dacă ea se prezintă mai fărîmicioasă, ea este mai săracă în ceară. Boștina cea mai proastă se transformă ușor într-un praf zgrunțuros, sărac în liant.

Extragerea cerii din faguri, de către stupari, se face în general prin fierbere și scurgerea lichidului vîscos într-un săculeț, care se stoarce ulterior „precum cașul“, săculețul strîngîndu-se la gură. La un procedeu atît de primitiv, în boștină rămîne un procentaj de cca 50% de ceară. O altă metodă se concretizează în stoarcerea săculețului între două scînduri, prinse la rîndul lor în bancul de jeluit, metodă care asigură o recoltă de ceară de cca 70—80%.

Boștinarii din centrul Albina colectează exclusiv faguri, profitînd din plin de prezența, în zonele de care se ocupă, mai ales nord-vestul Banatului, și împrejurimile Aradului, a populației germane și maghiare, care nu consumă ceară pentru necesități proprii.

În consecință, albinenii nu s-au văzut niciodată siliți ca, pe lîngă boștină să se ocupe și de un negoț cu piper, tîmăie, ace de cusut, pe lîngă produse de ceară, turte și lumînări, fapt valabil pentru boștinarii din Sebeș, atestat însă și la Căian. De altfel, sebeșenii, în trecut, cum am mai amintit, s-au ocupat și de achiziționarea de zdrențe și lînă, pe care le livrau unor negustori din Cisnădie (atestat de informatorul Mihai Ioan, nr. 247).

der Bauernimker jedoch zu sehr mit dem Einbringen der Ernte und der Weinlese beschäftigt ist, fehlt ihm die Zeit für zweitrangige Arbeiten, wie etwa das Wachspressen, sodaß er froh ist, die Waben veräußern zu können, was seinerseits die Qualität des Sammelguts erhöht.

Die Vorliebe für gewisse Sammelgebiete beruht aber auch noch auf anderen Rücksichten, etwa der Tatsache, daß in von protestantischer Bevölkerung bewohnten Gebieten (Sekler, Sachsen), Bienenwachs nicht zur Kerzenanfertigung benutzt wird, sodaß diese Gebiete einen höheren Wachsertrag versprechen, demzufolge sie sehr gesucht waren.

Im Zusammenhang mit der Ergiebigkeit der Trester oder der Waben muß hervorgehoben werden, daß die erstere rund 11—15% Wachs, die letztgenannten dagegen 18—25, ja sogar 30% ergeben, wie bei aus primitiven Stöcken stammenden Waben, deren Wachsgehalt den der systematischen Waben wesentlich übertrifft.

Ein Teil der Imker ist bemüht das Wachs selbst auszuwerten, sodaß sich der Sammler mit Trester und mit zufällig vorhandenen kleinen Wabenmengen zufriedengeben muß. Die Güte der Ware läßt sich durch Zerreiben derselben zwischen den Fingern feststellen. Ist die Masse knetbar, also fetter, so enthält sie mehr Wachs, erweist sie sich dagegen als griffiger, so deutet das auf weniger Wachsgehalt. Minderwertige Trester verwandelt sich, wegen Mangels an Bindemittel, zu Staub.

Der Imker pflegt das Wachs durch Sieden und Seihen des dickflüssigen Gemenges durch einen Sack, etwa wie den Zieger, zu gewinnen, indem der Sack zusammengedreht wird. Nach einer derartigen Behandlung verbleiben in der Trester noch rund 50% Wachs. Will man das Ergebnis steigern, so legt man das Säckchen zwischen zwei in die Hobelbank eingespannte Brettchen und erlangt bis zu 70—80%. Die Sammler aus Albina kaufen ausschließlich Waben indem sie die Tatsache auszunutzen wissen, daß sich in ihrem Sammelbereich, d. h. dem nordwestlichen Banat und der Umgebung Arads Ortschaften mit deutscher und ungarischer Bevölkerung befinden, die kein Wachs für Eigenbedarf verbraucht. Demzufolge sahen sich die Sammler aus Albina nie genötigt außer dem Wachssammeln auch Handel mit Wachserzeugnissen, d. h. Kerzen oder Wackskuchen, bezw. Pfeffer, Weihrauch oder Nähnadeln zu treiben, wie die Wachstrestersammler von Sebeș und Căian⁴¹. Übrigens widmeten sich die Sammler aus Sebeș früher auch dem Ankauf von Hadern und Wolle mit denen sie gewisse Händler aus Cisnădie belieferten (ein Hinweis von Mihai Ioan — Hausnummer 247).

Spre a da o imagine mai clară a acestui negoț, dăm mai jos o situație reprezentând cazurile atestate și mărfurile vehiculate de boștinarii din Sebeș:

negoț cu:	acc	zdențe	lumînări	tămîie	piper	lînă	ceară	alte
cazuri atestate	5	32	9	14	7	21	3	2

Se înțelege că mărfurile amintite pot fi întâlnite în combinație. Astfel întâlnim: negoțul de tămîie combinat cu cel de piper (3 cazuri), tămîie cu lumînări (2 cazuri), lînă cu zdențe (15 cazuri), iar într-un singur caz — un adevărat magazin ambulant — negoțul de zdențe, lumînări, tămîie, piper, lînă și ceară (Faur Ioan, 77 ani, nr. 219). Lîna se achiziționează de la ciobani sau oieri, iar zdențele de la croitori.

De asemenea izolate întâlnim și alte mărfuri, care se ofereau în cadrul unui troc, schimbîndu-le mai ales pe boștină, mai puțin pe faguri, valoarea acestora fiind mult mai mare. Astfel boștinarii sebeșeni mai vehiculau „perii de făcut cînepă“, produse de Veta Babii și Veta Maxim, cît și foarfeci de tuns oi, confecționate de către un țiganfierar cu numele de Neagu.

Pentru plecarea la drum, boștinarii se pregăteau din timp, reparînd sau procurînd cele necesare:

- căruța de 1 sau 2 cai, cu coviltir din rogojini
- 4—5 saci lungi de 2,5 m
- 10 saci obișnuiți („cultuci“)
- un cîntar
- o șa pentru călărit (procurată de la Preajba—Gorj)
- unelte pentru reparații diferite (ciocan, clește, topor)
- un felinar sau o torță cu gaz
- un coș pentru dormit

În general, la colectarea boștinei nu pleacă decît bărbații, sînt însă atestate și cazuri unde fete de boștinari și-au însoțit tații, iar plecarea unor femei singure rămîn excepții (Stoica Ioana Chirilă, 76 ani, Ionuș Maria, 70 ani, care au colectat boștină cînd aveau 20—40 ani, pe cînd Popa Maria Hocioagă de 82 de ani, a colectat ani de-a rîndul).

Și la Sebeș, ca și în Tansa, Căian etc. un număr de cetățeni, negustori sau industriași (fabricanți) finanțau colectarea boștinei, sau dădeau boștinarii „avansuri“ în contul recoltei viitoare, boștinarii respectivi fiind obligați să le predea toată ceara obținută. Astfel, în trecut, cînd se apreciază că în Sebeșul de Jos existau cca 200 boștinari și cca 100 „cerari“ (meșteșugari care din ceara topită realizau turte și, mai tîrziu, lumînări), această fi-

Um diesen Handel besser zu veranschaulichen geben wir weiter unten eine Aufstellung der von den Sammlern aus Sebeș gehandelten Waren wieder.

Handel mit:	Näh-nadeln	Hadern	Kerzen,	Weih-rauch	Pfeffer	Wolle	Wachs	Anders
belegte Fälle:	5	32	9	14	7	21	3	2

Es versteht sich, daß die angeführten Waren auch gleichzeitig gehandelt wurden. So stoßen wir auf den Handel von Weihrauch und Pfeffer / 3 Fälle /, von Weihrauch und Kerzen / 2 Fälle /, von Wolle und Hadern / 15 Fälle / und ein einziges Mal auch auf einen regelrechten fliegenden Laden, d. h. feilgeboten wurden Kerzen, Weihrauch, Pfeffer, Wolle und Wachs und aufgekauft Hadern / Faur Ioan, 77 Jahre alt, Hausnummer 219 /. Dabei wurde die Wolle von Hirten oder Schafhaltern, die Hadern dagegen von Schneiderwerkstätten erworben.

Gelegentlich treffen wir auch andere Waren an, die man im Tausch für Wachstrester, seltener für Waben anbietet, sind letztere doch viel preiswerter. In diesem Sinne führten die Wachssammler aus Sebeș von Veta Babii und Veta Maxim angefertigte Hanfbürsten und von einem Zigeunerschmied mit dem Namen Neagu hergestellte Schafscheren.

Für die Reise bereitete sich der Sammler zeitgerecht vor und beschaffte sich eine Reihe von Dingen, bezw. setzte die vorhandenen in Stand und zwar:

- einen mit Schilfmattenkober versehenen Ein- oder Zweispänner
- 4—5 lange Säcke von rund 2,5 m Länge
- 10 übliche Säcke / „cultuci“ /
- eine Waage
- einen / aus Preajba-Gorj erworbenen / hölzernen Reitsattel
- eine Reihe von Werkzeugen zur Instandhaltung des Fuhrwerks / Hammer, Zange, Axt /
- eine Laterne oder Leuchtölfackel
- einen als Schlafdecke dienenden Schaffellmantel

Üblicherweise pflegen bloß Männer zum Wachsammeln auszugehen, doch sind auch Fälle belegt, wo Wachssammeltöchter ihre Väter begleiteten. Frauen die allein sammeln gehen bleiben Ausnahmen / als Beispiele seien hier angeführt Stoica Ioana Chirilă, 76 Jahre, Ionuș Maria, 70 Jahre, die zwischen ihrem 20. und 40. Lebensjahr Wachs gesammelt haben, wogegen Popa Maria-Hocioagă, damals 82, Jahre hindurch tätig war.

In Sebeș, wie übrigens auch in Tansa, Căian usw. finanzierte eine Reihe von Leuten, Händler oder Unternehmer / Fabrikanten / die Wachssammerei oder schossen den Sammlern Ge'dmittel vor, wobei diese den gesamten Ertrag abliefern mußten. Einst, als es in Sebeșul de Jos schätzungsweise 200 Wachstrestersammler und rund 100 „Wachser“ gab / Wachszieher, die aus dem gewonnenen Wachs Wachskuchen und später Kerzen herstellten /, besorgten zwei Händler das Finanzieren der Samm-

nanțare o făceau doi negustori, Roman Adam și Micu Ion, deținând într-un fel un monopol al cerii, boștinarii predându-le recolta, iar cerarii aprovizionându-se exclusiv de la ei, turtele produse purtând chiar o marcă sub forma inițialelor celor doi „A.R.“ și „I.M.“ După decesul lui Roman, în 1913, s-a ridicat din rândurile cerarilor un nou „bancher“ în persoana lui Iosif Tudose Roman.

De obicei boștinarii plecau singuri. Când drumurile lor se îndreptau spre zone mai îndepărtate (Arad, Timișoara, Oradea, Satu Mare), plecau în grup de 3—4 căruțe deodată. Această formație de caravană se destramă însă după cca 2—3 zile, fiecare boștinar pornind în direcția proprie, spre „țara sa“, adică înspre zonele tradiționale de colectare, unde colectează de obicei, uneori, de generații.

Ajuns la destinație, boștinarul lasă căruța în curtea „gazdei“, înșeuind calul și pornind călare la colectat, în zonă. Cu căruța cu doi cai plecau de obicei câte doi boștinari, o nouă dovadă pentru urmărirea unei eficiențe maxime a deplasărilor. În satele mai des umblate, stuparii care puteau servi drept buni furnizori, adică surse mai serioase, de boștină sau faguri, erau mai demult reperați, astfel că boștinarul se îndrepta direct spre gospodăriile acestora. Prin sate neumblate sau prin așezările răsfirate din zonele de dealuri, boștinarii se făceau observați prin semnele sonore, ei strigând: „Boștină, mă nană mă!“

Boștina colectată este adunată în mai multe puncte, boștinarul lăsând în urma lui o serie de astfel de „depozite“. La întoarcere, făcând drumul în sens invers, se adună marfa depozitată, încărcând-o în căruță.

În trecut, terenul de colectare era respectat cu strictețe, boștinarii necunoscând noțiunea de „conurență“. De altfel, după cum ne spune un informator, fiecare avea printre stupari, cunoștințele sale, care „nici n-ar fi dat altuia marfa“⁴⁰.

Faptul că boștinarii în drumurile lor, trăgeau la câte o „gazdă“, este atestat și printr-un caz semnificativ, întâlnit în satul Dămuc—Bicaz—Chei, unde există numele de familie „Hoștinaru“. Fiind vorba de o zonă care nu cunoaște pe plan local această ocupație, se poate presupune că avem de-a face cu o fostă „gazdă“ de boștinar (local „hoștinar“), fenomen care s-a prelungit, probabil în timp, de-a lungul mai multor generații, localnicii dând familiei respective această poreclă, devenită ulterior nume de familie.

Spre a păstra zonele de colectare în familie, în trecutul îndepărtat, când în Sebeșul de Jos figurau doar câteva familii de boștinari, ca Tîlvăneștii, Romaneștii, Măiereni, Mihăieștii și Stoicesții, se urmărea ca tinerii să se căsătorească între ei, păstrându-se astfel neștirbit teritoriul, „țara“ lor.

⁴⁰ Idem

ler und zwar Roman Adam und Micu Ion, die gewissermaßen ein Wachsmonopol besaßen, d. h. die Sammler führten ihre gesamte Ausbeute an sie ab und die Wachszieher deckten ihren Bedarf ebenfalls bei ihnen, wobei die Wackskuchen die Initialen „A. R.“ und „I. M.“ als Warenzeichen trugen. Nach dem Tod Romans, im Jahr 1913 steigt aus den Reihen der Wachszieher ein neuer „Bankier“ in der Person Iosif Tudose Romans auf.

Üblicherweise zogen die Sammler allein aus. Lag ihr Ziel weiter / in den Gebieten von Arad, Timișoara, Oradea, Satu Mare /, schlossen sich 3—4 Wagen zusammen und die Karawane zerfiel erst nach 2—3 Tagen, als jeder einzelne Sammler seine eigene Richtung einschlug, um in sein „Land“, d. h. die hergebrachte Sammelzone zu gelangen in der seine Familie seit Generationen wirkte.

Am Ziel angelangt stellt der Sammler den Wagen im Gehöft seines Quartiergebers ab, sattelt das Pferd und bricht zum Trestersammeln auf. Mit Zweispännern führen meist zwei Sammler, ein weiterer Beweis für das Streben nach höchster Wirtschaftlichkeit derartiger Fahrten. In mehr begangenen Ortschaften hatte man die bedeutenderen Imker, d. h. die wichtigeren Trester- und Wabenquellen längst ausgemacht, sodaß sich der Sammler unmittelbar hin begab. In weniger begangenen Ortschaften oder in den Streusiedlungen des Hügellandes, machten sich die Sammler durch den Ruf bemerkbar: „Boștină, mă, nană, mă!“ / Wachstrester, he Frau, he! /

Der Sammelertrag wurde an mehreren Stellen gelagert und auf dem Rückweg verlud man die Bestände dieser Depots auf den Wagen.

Früher war den Sammlern der Begriff der Konkurrenz unbekannt und das Sammelgebiet wurde in hohem Maße geachtet. Ja, wie uns ein Informant berichtete, besaß jeder Sammler unter den Imkern Bekannte, die ihre Ware andern Sammlern gar nicht überlassen hätten⁴⁰.

Die Tatsache, daß die Sammler in ihrem Gebiet Absteigquartiere hatten, wird im Dorfe Dămuc-Bicaz-Chei anhand eines bezeichnenden Beispiels veranschaulicht; wo es den Namen Hoștinaru gibt. Da es sich um eine Gegend handelt, wo das Sammeln nicht ausgeübt wird, muß angenommen werden, daß wir es mit einem Inhaber eines derartigen Absteigquartiers zu tun haben, dessen Familie von den Dorfbewohnern den erwähnten Beinamen erhielt, der sich wiederum allmählich zum Familiennamen ausbildete.

Aus dem Bemühen heraus die Sammelbereiche der Familie zu erhalten, trachtete man einst, als sich in Sebeș lediglich wenige Sammlerfamilien befanden, wie die Tîlvans, Romans, Maiereans, Mihăiescus, Stoicescus, danach die Gebiete möglichst uneingeschränkt zu bewahren, indem man in diesem Sinne zwischen den jungen Leuten Ehen schloß.

⁴⁰ Derselbe

Analizînd, în altă ordine de idei, intervalul de timp, cît fiecare boştinar din Sebeş s-a dedicat meseriei, obţinem următoarea situaţie:

de la 1-5 ani	de la 6-10 ani	de la 10-15 ani	de la 15-20 ani	de la 20-25 ani	de la 25-30 ani	de la 30-35 ani	de la 35-40 ani	de la 40-41 ani	peste 41 ani
2	11	16	24	19	11	8	6	9	

Numărul de ani record în această îndeletnicire îl deţine Faur Ion, nr. 219, în vîrstă de 77 de ani. (în 1959), care de la vîrsta de 12 ani a umblat neîntrerupt după boştină, realizînd astfel 65 de ani. Primul drum l-a făcut în 1895, însoţindu-l pe tatăl său în Banat pe ruta Caransebeş—Slatina—Teregovă—Rusca—Cornereva—Mehadia—Bozovici—Mehadica. Pe locul II se situează Luca Gheorghe, de 69 ani, cu o vechime în meserie de 57 ani, acesta făcînd primul drum în 1902 împreună cu tatăl său pe traseul Braşov—Trei Scaune—Tîrnave, avînd atunci abia 11 ani.

Epuizînd în mare tema boştinăritului, urmează să ne referim la cea de a doua meserie, care îşi asigură existenţa din prelucrarea boştinei sau fagurilor. Este vorba de tescarul de ceară. În 1959 această meserie este concretizată în sat prin 7 tescari, dintre care 5 produceau pentru cooperativa de consum şi 2 pentru întreprinderea Apicola şi anume:

numele proprietarului	pentru cine producea
Bucurenciu Lazăr	Cooperativa de consum
Măierean Maxim	Cooperativa de consum
Opreapopa C-tin	Cooperativa de consum
Roman Maria	Cooperativa de consum
Tilvan Gh. Iosif	Cooperativa de consum
Fluxă Gheorghe	Într. Apicola (înainte pentru Mitropolia de la Craiova)
Relea Adam	Idem

Interesant de relevat este faptul că, spre diferenţă de alte centre (Tansa—Moldova), unde tescarul era de obicei un om mai înstărit, care funcţiona ca antreprenor, finanţînd colectarea boştinei şi deţinînd un monopol asupra negoţului de ceară (valabil într-un fel şi pentru Căiane, aici fiind însă vorba de o fabrică care prelucra materia colectată), la Sebeş, tescarul era deţinătorul instalaţiei de stors boştină, teascul de ceară, închiriînd-o boştinarilor după nevoie şi obţinînd, în schimbul acesteia, o plată în ceară sau bani. În trecut, acest uium reprezenta 1 kg de ceară pentru folosirea teascului timp de o zi şi o noapte, interval în care se putea obţine o cantitate de cca 30—35 kg ceară din boştină sau 60 kg din amestec bogat în faguri.

În 1959, dintre cele 244 de şarje realizate la teascurile din sat (o şarjă constituind rezultatul unui drum de colectare), distribuirea pe teascuri se făcea astfel:

67 în teascul lui Bucurenciu Lazăr (cca 28%)

Eine Untersuchung des Zeitraums den die Sammler aus Sebeş ihrer Tätigkeit widmeten ergibt folgendes Bild:

von 1-5 Jahren	von 6-10 Jahren	von 10-15 Jahren	von 15-20 Jahren	von 20-25 Jahren	von 25-30 Jahren	von 30-35 Jahren	von 35-40 Jahren	über 40 Jahre
2	11	16	21	19	11	8	6	9

Eine Rekordziffer bietet in diesem Sinne Faur Ion / Hausnummer 219, im Alter von 77 Jahren 1959 /, der 65 Jahre hindurch, vom Alter von 12 Jahren an, sammelte. Seine erste Fahrt in Begleitung des Vaters folgte der Trasse Caransebeş — Slatina — Teregovă — Rusca — Cornereva — Mehadia — Bozovici — Mehadica. An zweiter Stelle folgt Luca Gheorghe / 69 Jahre alt / mit einem Alter im Gewerbe von 57 Jahren, nachdem er 1902 seinen Vater mit 11 Jahren nach Braşov, ins Seklergebiet und ins Kokeltal begleitet hatte.

Haben wir im Vorausgegangenen das Thema des Wachstrestersammelns erschöpfend behandelt, so wollen wir nun auf das zweite, auf Wachsverarbeitung beruhende Gewerbe eingehen. Es handelt sich dabei um die Tätigkeit des Wachspressens. Im Jahre 1959 ist dieses Gewerbe im Ort mit 7 Pressen vertreten, von denen 5 für das Konsumgenossenschaftswesen und 2 für den Betrieb Apicola arbeiten und zwar:

Name des Besitzers	für wen die Presse arbeitet
Bucurenciu Lazăr	Konsumgenossenschaft
Măierean Maxim	Konsumgenossenschaft
Opreapopa Maxim	Konsumgenossenschaft
Roman Maria	Konsumgenossenschaft
Tilvan Gh. Iosif	Konsumgenossenschaft
Fluxă Gheorghe	Betrieb Apicola (vorher für das Bistum Craiova)
Relea Adam	Ebenda

Aufschlußreich ist die Tatsache daß zum Unterschied zu anderen Zentren / Tansa Moldova / wo der Pressenbesitzer üblicherweise ein wohlhabenderer Dorfbewohner war, der auch als Unternehmer wirkte und das Wachsammeln finanzierte und ein Wachshandelsmonopol innehatte / was zum Teil auch auf Căian zutrifft, obgleich es sich hier um eine Fabrik handelt, die die gesamte Ware verarbeitete / in Sebeş der „Presser“ bloß Besitzer der Anlage war, die er den Sammlern zeitweilig vermietete und dafür eine Gegenleistung in Wachs und Bargeld erlangte. Einst betrug diese Miete 1 kg Wachs für die Benutzung der Presse einen Tag und eine Nacht hindurch, ein Zeitraum in dem man 30—35 kg Wachs aus Trestern und 60 aus einem wabenreichern Rückständigemisch erlangen konnte.

Im Jahre 1959 verteilten sich die 244 Preßaktionen / jede entspricht der Verarbeitung des Gesamtertrags einer Ausfahrt, / folgendmaßen:

67 auf die Presse von Lazăr Bucurenciu / rund 28% /

63	„	„	„	Tîlvan Iosif (cca 27 ⁰ / ₀)
39	„	„	„	Relea Adam (cca 17 ⁰ / ₀)
30	„	„	„	Opreapopa C-tin (cca 12 ⁰ / ₀)
21	„	„	„	Roman Maria (cca 10 ⁰ / ₀)
12	„	„	„	Măierean Maxim (cca 5 ⁰ / ₀)
9	„	„	„	Fluxă Gheorghe (cca 4 ⁰ / ₀)

Pe lângă boștinari și tescari, în Sebeșul de Jos s-au dezvoltat, în decursul vremii, și alte două meserii, un meșteșug cu caracter de negustorie, cerăritul și un meșteșug propriu zis, lumînăritul.

Cerarul turna ceara, realizată de boștinari în instalațiile tescarilor, în blide de lemn, strunjite sau mai de mult scobite cu dalta, obținând „turte“ de ceară de cca 1—2 kg bucata. În 1959 în sat se mai găseau astfel de forme, în special la vechile ateliere de lumînărar (care și ei turnau „turte“). Cerarii, cum au fost Mihai Vasile-Zdrelea (78 ani) și Mihai Toma își desfășeau marfa la târguri. Din momentul în care statul a început să ofere prețuri convenabile pentru ceara brută, care se achiziționa, iar mai târziu se valorifica de către cooperativa de consum sau amintita întreprindere Apicola, cerăritul ca meserie a dispărut. În memoria oamenilor au rămas însă numele unor cerari din trecut, ca Toma Melinte, Roman Vasile — Sile lui Văsii, Gruia Lazăr și Popa Ion, care cu turtele lor colindau țara în lung și în lat, cu căruța trecând și peste granițele vremii, mai ales prin vama de la Tg. Jiu, desfășurând turtele la țară între lăsatul secului, de pași și pînă la rusalii, invitînd mușterii prin strigătura: „ceară pe datorie și banii la Sînta Mărie“! Motivul acestei forme de comerț pe datorie se poate căuta mai puțin în sărăcia oamenilor, ci mai degrabă în faptul că lipseau banii în numerar, iar dacă existau bani în casă nu erau la îndemîna oricui, cînd cerarul trecea prin sat. Marfa, ceară sau lumînări, dată pe datorie era trecută într-un registru, pe care negustorul îl purta asupra lui, urmînd ca, după valorificarea recoltei de cereale să fie încasate datoriile respective, fie în bani, fie în „bucate“, adică în natură (grîu, porumb, orz).

Cea de a doua meserie auxiliară, legată de ceară prin prelucrarea ei în produse de consum, era lumînăritul. În Sebeșul de Jos, în decursul vremii, a funcționat un număr mai mare de ateliere de lumînări, în 1959 păstrîndu-se cele ale lui Ileana Faur, Sas Pătru (azi în Muzeul Tehnicii Populare din Sibiu) și al lui Gh. Tîlvan. Cu un an înainte mai existau cele ale lui Sas Nicolae și Roman Simion, cel din urmă mutîndu-se în anul respectiv la Sibiu. Un alt lumînărar atestat în sat era Tănase Toma.

63	auf die Presse von Tîlvan Iosif / rund 27 ⁰ / ₀ /
39	auf die Presse von Relea Adam / rund 17 ⁰ / ₀ /
30	auf die Presse von Opreapopa C-tin / rund 12 ⁰ / ₀ /
21	auf die Presse von Roman Maria / rund 10 ⁰ / ₀ /
12	auf die Presse von Măierean Maxim / rund 5 ⁰ / ₀ /
9	auf die Presse von Fluxă Gheorghe / rund 4 ⁰ / ₀ /

Außer dem Gewerbe der Sammler und dem der Presser entwickelten sich im Laufe der Zeit in Sebeș auch zwei weitere Betätigungen, eine darunter mit betontem Handelscharakter, nämlich die des Wachshändlers und ein ausgesprochenes Gewerbe, nämlich das des Wachsziehers.

Der Wachshändler stellt, aus dem, durch den Sammler, in der Anlage des Pressenbesitzers erlangten Wachs, flache in gedrehten oder geschnitzten Gußformen angefertigte Wackskuchen her. Im Jahre 1959 fanden sich im Dorf derartige Formen vor allem in einstigen Wachszieherwerkstätten die ebenfalls solche Kuchen erzeugten / Wachshändler wie Mihai Vasile Zdrelea / 78 Jahre / und Mihai Toma verschleißten ihre Ware auf Märkten. Vom Augenblick an, wo der Staat als Kunde auftrat und für angekauft Rohwachs akzeptable Preise bot, und das Wachs später auch von den Betrieben Apicola und den Konsumgenossenschaften ausgewertet wurde, verlor sich das Gewerbe des Wachshändlers. Die Erinnerung der Dorfbewohner erhielt uns jedoch die Namen solcher Händler wie Toma Melinte, Roman Vasile — Sile lui Văsii, Gruia Lazăr und Popa Ion., die mit ihren Wackskuchen das Land kreuz und quer bereisten, ja mit ihren Wagen auch die Landesgrenzen, vor allem beim damaligen Grenzübergangspunkt Tîrgu Jiu überschritten, um ihre Ware während der Osterfasten und zu Pfingsten zu verschleißten. Dabei suchten sie die Kundschaft durch den Ruf: „ceară pe datorie, banii la sfînta Mărie“ / Wachs auf Borg, Geld zu Hl. Marien / anzulocken. Diese Form des Kredithandels fußt weniger auf der Dorfwirtschaft, als vielmehr auf dem Bargeldmangel. Außerdem, war das im Hause befindliche Bargeld nicht jedem Familienmitglieder zugänglich, wenn der Wachshändler durch das Dorf zog. Die unbezahlte Ware wurde in ein Büchlein, eingetragen, das der Händler mit sich führte und nach erfolgter Getreideernte wurde diese Schuld in Bar oder in Produkten / Weizen, Mais, Roggen / beglichen.

Die zweite der Verarbeitung des Wachses zu Verbrauchsgütern gewidmete Beschäftigung bildete die Wachszieherei. In Sebeșul de Jos gab es im Laufe der Zeit mehrere Wachszieherwerkstätten und im Jahre 1959 hatten sich die von Ileana Faur und Sas Pătru / letzte heute im Museum bäuerlicher Technik Sibiu ausgestellt / und Gheorghe Tîlvan erhalten. Ein Jahr zuvor gab es noch jene von Sas Nicolae und Roman Simion, deren letzterer nach Sibiu übergesiedelt war. Ein weiterer im Dorf belegter Wachszieher war Tănase Toma.

În economia apicolă extragerea cerii din fagurii obținuți din stupi în urma recoltării mierii, deține un loc important, ceara constituind în trecut o materie întrebuințată pentru confecționarea de lumânări, iar mai nou o materie primă căutată în special pentru industria chimică, cosmetică și farmaceutică. Dar ea constituie și un produs căutat de însuși apicultor, la stupii sistematici, folosiți în apicultura modernă, suportul pentru fagurii de miere realizându-se din ceară curată.

Cum am arătat, metodele și procedeele de extracție a cerii folosite de apicultorul-țăran, mai ales în trecut, erau destul de primitive, ele bazându-se pe mijloace rudimentare, puțin productive, tehnologia de extracție rezumându-se la fierberea fagurilor și scurgerea, recte stoarcerea masei încălzite printr-o țesătură groasă, cu ajutorul unor prese cu pene, șuruburi sau pîrghii. Rezidurile rămase în urma tescuirii conțin încă un procentaj (cca 25—50%), ceară, materie care nu mai poate fi extrasă de stupar cu ajutorul mijloacelor neevoluate pe care acesta le avea la dispoziție în gospodărie.

Amintitul procentaj de ceară a făcut, cum e lesne de înțeles ca această materie „voștina” să exercite o atracție pentru oameni întreprinzători, care o puteau obține de la stupar pe un preț derizoriu, în special pentru motivul că ea nu mai putea fi utilă apicultorului, decît pentru a aprinde focul cu ea.

Astfel, boștinarul, care apărea în gospodărie și oferea în schimbul acestui deșeu, aparent inutil, bani lichizi, produse de ceară, ace de cusut, tămîie sau piper, era întotdeauna binevenit, adeseori oferindu-i-se și ospitalitatea casei, o masă sau un loc de dormit.

Boștina, ca materie, se prezintă ca o masă amorfă, zgrunțuroasă, în care o serie de substanțe organice rezultate din procesul de creștere a larvelor de albine, diferite alte impurități, precum și anorganice, praf, nisip, s-au constituit, prin topirea cerii, într-un conglomerat, avînd ca liant resturile de ceară neextrasă.

Această masă, colectată de la stupari, ca atare sau în amestec cu fagurii neprelucrați, sau în trecut, cînd lumînările folosite în biserici era produse din ceară de albine, și boștinarii obțineau de la biserici capetele, „mucurile” rămase, amestecate și cu acestea, era transportată în sat și depozitată în podul casei pentru a se usca.

În vederea prelucrării cocloașele sau bulgării de boștină sînt pisați prin batere cu un mai („măieț”, „boace”), mai ales de către bărbați, fiind o muncă mai grea. Astfel se obține un praf relativ uniform, care este măsurat cu ajutorul unui vas de tablă „cazanu”, cuprînzînd cca 6—7 litri. Un cazan și jumătate constituie o șarjă, care se introduce în căldarea de fontă, spre a fi fiartă aici cu 80—100 litri de apă. De obicei, cuptorul cuprinde două căldări, în cea din spate asupra căreia focul are un efect mai puternic, obținîndu-se o temperatură mai ridicată. În căldarea din față se încălzește apa pentru următoarea șarjă. După o oră și jumătate, timp în care boștina s-a înmuiat și, în timp ce apa scade cît un lat de palmă, fierbe lent, pînă cînd la

Die Wachserzeugung aus Bienenwaben, nach erfolgtem Honigentzug, nimmt in der Imkerwirtschaft einen wichtigen Platz ein, benutzte man doch das Wachs früher zur Kerzenherstellung und gegenwärtig in der chemischen, pharmazeutischen und kosmetischen Industrie. Doch bildet es auch einen bei den Imkern gesuchten Artikel, stellen diese daraus Kunstwaben für systematische Bienenstöcke her.

Wie erwähnt, erweisen sich die von den Bauernimkern angewandten Verfahren als überaus primitiv, beruhen sie doch auf rudimentären und unergiebigen Behelfen. So beschränkt sich diese Technologie auf das Kochen der Waben und das Abfließen lassen des geschmolzenen Wachses, bzw. auf dem Auspressen der erhitzten Masse vermittels eines dicken Gewebes und Keil-, Spindel-, bzw. Hebelpressen. Die übriggebliebenen Rückstände enthalten noch einen hohen Prozentsatz / 25—50% / Wachs, das sich mit den einfachen Behelfen die dem Bauernimker zur Verfügung stehen, nicht mehr auspressen läßt.

Wie verständlich, führte dieser hohe Wachsgelhalt dazu, daß die Wachstrestler auf unternehmerische Geister eine besondere Anziehung ausübten, waren diese für den Imker doch nur als Brennstoff dienlich und ließen sich für wenig Geld aufkaufen.

In diesem Sinne war der Wachstrestersammler, der für diesen anscheinend nutzlosen Stoff Bargeld, Wachserzeugnisse, Nähnadeln, Weihrauch, Pfeffer usw. anbot, im Dorf ein stets willkommenes Gast, für den man einen Imbiß, bzw. eine Ruhestatt bereithielt.

Als Rohstoff betrachtet erweist sich die Trester als strukturlose, bröcklige Masse, deren Bestandteile, Überreste des Entwicklungsprozesses der Bienenlarven, allerlei Verunreinigungen organischer oder anorganischer Natur, wie Sand, Staub usw. ein Konglomerat bilden, denen das nicht entzogene Wachs als Bindemittel dient.

Diese durch die Sammler von den Imkern als solche, oder mit unverarbeiteten Waben durchsetzte Masse, angekauften Rückstände, bzw. früher als Wachslichter noch üblich waren, auch mit Kerzenstummeln vermischt, beförderte der Wachstrestersammler ins Dorf, wo man sie auf dem Dachboden zum Trocknen ausbreitete.

Beim Verarbeiten wurden die Trester mit einem Kolben zerkleinert, eine derart schwere Arbeit, daß sie ausschließlich Männer ausführten, der erlangte körnige Staub zunächst mit einem 6—7 Liter fassenden Blecheimer gemessen und anderthalb derartige Eimer zusammen mit 80—100 Liter Wasser in einen der zwei Gußeisenkessel die zum Ofen der Preßanlage gehören, zum Sieden gebracht. Im vorderen siedet das nötige Wasser und im rückwärtigen, der einen höheren Hitzegrad erreicht, läßt man das Gemisch rund 2,5 Stunden kochen. Ist das Wachs vollständig geschmolzen und das

mijlocul clădirii se formează un ochi de spumă galbuie, semn care indică că se poate trece la a doua etapă, tescuirea propriu-zisă.

Înainte de a trece la aceasta, este necesar să descriem pe scurt instalația întrebuintată pentru storsul cerii. În general este vorba de un dispozitiv de presare bazat pe principiul pîrghiei, constituit dintr-un trunchi masiv de stejar („grinda“) fixat cu un capăt („limba“) într-o scobitură dreptunghiulară practică într-un alt trunchi, aflat în picioare și îngropat în pămînt („stîlpul“). Cu ajutorul unui șurub din lemn de păr („vîrtejul“) și a unei piulițe dimensionate în consecință („oala“), fixat la capătul grinzii opus „stîlpului“, se realizează ridicarea sau coborîrea trunchiului-pîrghie, aceasta îndepărtîndu-se sau apropiindu-se de dispozitivul propriu zis de tescuire, compus dintr-un trunchi fasonat pe patru muchii („piua“), prevăzut cu o scobitură pătrată, cavitatea preseii. În deschizătura aceasta se potrivește un lemn pătrat („preoteasa“) căruia îi revine funcția de piston, iar deasupra, ca element care mediază presiunea exercitată de grinda pistonului, se găsește un lemn cilindric („popa“).

În scopul de a mări presiunea exercitată de grindă, peste cea datorată strict greutateii acesteia, și prin realizarea unui efect maxim de pîrghie, prin deplasarea punctului de presare (de sprijin) cît mai aproape de punctul fix al pîrghiei, vîrtejul este prevăzut la capătul de jos cu o platformă („grapa“), realizată din dulapi („prăsele“) și încărcată cu bolovani. Cu ajutorul unei prăjini („fusul“), introduse într-un orificiu aflat la înălțimea șoldului unui om, vîrtejul poate fi învîrtit, înșurubîndu-se în „oală“, determinînd coborîrea grinzii, pînă la punctul în care greutatea acesteia întîlnește rezistența opusă de masa aflată în oala teascului. Continuîndu-se rotirea vîrtejului, grindă fiind acum oarecum într-o poziție stabilă, de imobilitate relativă, începe să se ridice grapa, greutatea ei adăugîndu-se ca balast și exercitînd totodată o tracțiune suplimentară la capătul liber al grinzii-pîrghie.

Pentru a face față evoluției acestor forțe extraordinare, toate piesele componente ale teascului sînt lucrate din volume masive, de preferință din lemn de stejar, iar spre a nu se destrăma capătul fix al pîrghiei format din grindă, stîlp și piua, aceasta din urmă este legată rigid de baza stîlpului printr-o limbă, care pătrunde într-un locaș scobit în corpul acestuia, formînd astfel un imens clește cu două brațe-pîrghii, unul fix, piua și unul mobil, grindă. La această măsură se mai adaugă ancorarea stîlpului în pămînt, sub nivelul pivei, cu ajutorul unei a doua grape, adică a unei platforme sau a unui cadru purtător de balast format din bolovani.

Sub piua se găsește o groapă săpată în pămînt și căptușită cu bolovani de rîu sau blane de stejar („doba“), adîncă de cca 0,9 sau 1 m, adîncime în care se așează un recipient special lucrat în acest scop („hutia“), destinat scurgerii cerii din piua.

Procesul de tescuire propriu-zis se desfășoară astfel: în scobitura piuei („gaura de la piua“) se așează un rînd de bețe scurte și groase, de prefe-

Wasser teilweise verdampft, so bildet sich an der Oberfläche ein gelbes Schaumauge, zum Zeichen daß man das Pressen angehen kann.

Ehe wir dieses beschreiben, wollen wir kurz auf die dazu verwendete Anlage eingehen, bei der es sich im Großen Ganzen um eine nach dem Hebelprinzip wirkende Vorrichtung handelt. Sie besteht aus einem massiven Eichenbalken, der als Kelterbaum dient / „grindă“ /, dessen Ende in einem in den Boden eingelassenen senkrechten Ständer befestigt ist. Mittels einer hölzernen Schraubenspindel / „vîrtejul“ / und einem mit einem Gewinde versehen Mutterschraubenlager / „oala“ /, hebt man den Kelterbaum an dem dem Ständer gegenüberliegenden Ende oder senkt ihn bis er auf die Preßvorrichtung zu liegen kommt, die aus einem quaderförmigen Baumstamm / „piua“ / besteht in dem eine würfelförmige Höhlung als Preßtopf dient. In diesen paßt ein flacher Würfel / „preoteasa“ /, der eigentliche Kolben, und darauf ruht ein zylindrischer Klotz, als Verbindungsstück zwischen Kelterbaum und Kolben.

Um die Druckwirkung erhöhen zu können, die an und für sich bereits beachtlich ist, weil sie doch auf dem erheblichen Eigengewicht des Kelterbaumes und der Anbringung des Kolbens in nächster Nähe des Angelpunkts des Hebels beruht, brachte man am Unterende der Schraubenspindel eine hölzerne Plattform an und belastete sie mit Feldsteinen / „grapa“ /. Vermittels einer Stange wird die Schraubenspindel herumgedreht und bewirkt ein Senken oder Heben des Kelterbaums, bis dieser auf dem Kolben aufruht. Dreht man die Spindel weiter, so tritt das Balastgewicht der „grapă“ in Aktion, wodurch die Wirkung wesentlich zunimmt.

Natürlicherweise sind die Bestandteile der Presse diesen ungeheuren Kräften angepaßt worden, d. h. sie erweisen sich als entsprechend massiv und bestehen größtenteils aus Eichenholz. Um eine Überbeanspruchung der Anlage am Hebeldrehpunkt zu verhindern verband man den Keltertrog mit dem Ständer des Kelterbaumes durch einen massiven Zapfen, wodurch eine riesige Zange zustandekommt, deren Arme aus dem feststehenden Trog und dem beweglichen Kelterbaum bestehen. Eine weitere Erhöhung der Wirkung wird noch dadurch erlangt, daß der Ständerbalken unterhalb des Troges durch eine mit Steinen belastete Holzplattform im Boden verankert wurde.

Unmittelbar unter dem Trog findet sich eine aus Flußsteinen gemauerte oder mit Bohlen ausgefüllte Grube / „dobă“ / von 0,9—1 m Tiefe, die das eigens für die Aufnahme des geschmolzenen Wachses angefertigte Daubengefäß / „hutia“ / aufnimmt.

Der eigentliche Preßvorgang verläuft folgendermaßen: In die Troghöhlung wird eine Reihe kurzer dicker Knüttel und darüber quer eine zweite

rință de fag („cuiele“), iar perpendicular peste acesta un al doilea, de această dată mai des aranjat, formînd un fel de grătar. Peste cuie se pune un strat de paie de ovăz, care sînt mai rezistente și mai puțin friabile ca cele de orz sau grîu („îs mai ațoase, că-s mai lungi“)⁴¹, strat căruia îi revine rolul unui filtru, grătarul și sita de paie fiind („patul“) legate cu un lanț, care permite, după acțiunea de presare, scoaterea lor din piuă.

Cu ajutorul unui polonic din tablă de mari dimensiuni, se începe introducerea masei topite în piuă, ea se „încarcă“ din căldările sus amintite, apa și ceara topită scurgîndu-se prin pat în hutie, printr-un număr de găuri practice în fundul gros al pivei. Peste încărcătura de boștină formată din straturi de paie alternînd cu straturi de boștină fierbinte, se așează întii niște scînduri scurte și groase („tîndălele“), care împiedică ca încărcătura să se lipească de preoteasa care se suprapune tîndărilor în cele două locașe în formă de adîncituri, scobite în corpul preotesei și al grinzii, se fixează capetele de jos și de sus ale popii, teascul astfel pregătit fiind gata pentru pornirea tescuirii.

Prin învîrtirea vîrtejului se coboară grinda, care apasă, prin intermediul popii și pistonului propriu-zis, preoteasa pe încărcătura pivei, ceara rămasă în oala acesteia scurgîndu-se în hutie peste cea scursă anterior, la încărcatul pivei. Ceara fiind mai ușoară decît apa, iar prin adăugirea permanentă de cantități noi de ceară, aceasta exercită o presiune asupra apei aflate sub ea, obligînd-o să se scurgă printr-o perforație practică în lungul uneia din doagele hutiei, care corespunde în interior, deasupra fundului recipientului, iar spre afară la 10 cm sub marginea de sus a acestuia, avînd loc o evacuare a apei în funcție de sporirea cantității de ceară. Apa scursă este dirijată printr-un tub sau șanț spre exteriorul clădirii care adăpostește teascul, numită și ea, în baza folosirii ei, drept „teasc“.

Șanțul amintit, aflîndu-se mai sus decît fundul dobei, hutia se găsește astfel în permanență într-o baie caldă, ce împiedică răcirea prematură a cerii din hutie. De altfel, sezonul preferat pentru tescuire este primăvara și toamna, temperatura aerului avantajînd desfășurarea normală a procesului de prelucrare, storsul cerii pe timp răcoros fiind aproape imposibil, ceara solidificîndu-se prea repede, se „slăiește“ cum zic boștinarii.

După încheierea „bătutului boștinei“, cum se numește tescuirea la Sebeș (eventual în baza faptului că inițial s-au folosit teascuri acționate cu pene, „bătute“ cu maiul, tip întîlnit la prelucrarea semințelor oleaginoase), hutia este trasă spre gura dobei, rămînînd aici pînă se limpezește conținutul (se „așază“). De la caz la caz pot fi prelucrate 30 pînă la 50 de căldări, pînă se umple hutia într-atîta încît să fie nevoie de a o goli, ceea ce se realizează prin scoaterea atentă a cerii încă lichide, fără a se agita conținutul hutiei și turnarea în ciubărașe de stejar înalte și conice („vedre“ — H=40 cm., Ø superior cca 35 cm.). Manipularea ce-

/ „cuie“ / gelegt, woraus eine Art Rost zustandekommt. Darüber schichtet man Haferstroh, das weniger brüchig ist als Weizen- oder Roggenstroh / „... es ist zäher, weil länger...“ /⁴¹ wodurch eine Art Filter entsteht, der durch eine Kette zusammengehalten wird, die es erlaubt nach dem Pressen die Rückstände herausheben zu können.

Vermittels eines großen Blechlöffels schöpft man nun geschmolzene Masse aus dem Kessel in den vorbereiteten Preßtrog wobei Wachs und Wasser durch den Strohfiter und eine im Boden des Preßtroges befindliche Bohrung in die „hutie“ abfließen. Beim Nachfüllen wird immer wieder Stroh eingelegt und das Ganze schließlich mit ein paar kurzen Bohlen bedeckt, die das Festkleben des eigentlichen Preßkolbens verhindern, den man zuletzt auf das Preßgut legt. Letzterer weist eine Vertiefung auf, die einer ähnlichen, an der Unterseite des Preßbaums angebrachten, entspricht in die die Enden des Verbindungsstücks „popa“ hineinpassen. Bringt man nun auch diesen an, so ist die Presse funktionsbereit.

Durch Drehen der Spindel senkt sich der Kelterbaum und überträgt seinen Gewichtsdruck durch den Kolben auf das Preßgut, sodaß das im Trog verbliebene Wachs zu dem bereits vorher in die „hutie“ abgeflossenen rinnt. Im Daubengefäß bildet das leichtere Wachs einen flüssigen Deckel, unter dem der auf das Wasser ausgeübte Druck zunimmt, sodaß dieses durch eine, in einer der Dauben angebrachte Längsbohrung emporsteigt und nach außen abfließt, von wo es vermittle einer Rinne abgeleitet wird.

Da dieser Abfluß oberhalb des Gefäßbodens angebracht ist, steht das Daubengefäß in einem ständig heißen Wasserbad, sodaß das Wachs nur allmählich erkaltet und erstarrt. Als geeignetste Zeiten für das Pressen gelten Frühling und Herbst, da die Lufttemperatur den Normalablauf des Pressens beschleunigt, was auf den Winter nicht zutrifft, da das Wachs dann zu schnell erstarrt, bzw. wie es die Sammler nennen „stockt“.

Nach beendetem „Schlagen der Trester“, wie man das Pressen in Sebeș zu nennen pflegt / vermutlich weil dabei ursprünglich mit Schlegeln betriebene Keilpressen benutzt wurden / nähert man die Wachsblüte dem Grubenrand, damit das Wachs erkaltet / „sich setzt“ /. Von Fall zu Fall verarbeitet man 30—50 Kessel um die Wachsblüte soweit zu füllen, daß sie entleert werden muß. Dieses geschieht indem man das flüssige Wachs vorsichtig und ohne den Gefäßinhalt umzurühren in hohe kegelstumpfförmige Eichenkübel schöpft, darum bemüht Blasenbildung zu verhindern. Damit das

⁴¹ Idem

⁴¹ Derselbe.

rii se face cu multă grijă spre a nu se forma bule de aer în calupul de ceară realizat. Pentru a împiedica lipirea cerii de pereții vedrelor, acestea sînt ținute în apă rece. Ceara este lăsată să se răcească încet, cea scoasă prea repede din formă fiind mai închisă la culoare și se deformează pe parcurs („face gaură la mijloc“). După ce s-a răcit ceara în vadră, care cuprinde cca 15 kg, este scoasă, calupurile de formă tronconică („sloiurile“) fiind depozitate în locuri răcoroase și aerisite, unde ceara se acoperă cu un strat albicios catifelat („se brumează“), fapt care are loc într-un interval de 8—10 zile pe vreme mai rece și de 30 zile pe vreme călduroasă. Stratul albicios nu era sau nu este numai un adaos de ordin estetic, după el se aprecia puritatea cerii („ceara e curată cînd face brumă alburie pe ea“).

Lichidul tulbure și închis la culoare, care rămîne în hutie, nu mai poate fi valorificat în nici un fel, astfel că se aruncă.

Bruma odată produsă pe suprafața sloiurilor, acestea pot fi vîndute sau păstrate pe un timp nelimitat, ceara neavînd un termen de perisabilitate. Acest din urmă fapt a făcut ca ceara să fie repede considerată un bun mijloc de tezurizare. Astfel unii îngropau ceara, păstrînd-o ca un capital pentru vremuri mai grele. „Ceara e ca aurul“ se spune în sat și acest lucru se răsfrînge atît asupra stabilirii ierarhiei social-materiale în baza acestei avuții, ea servind nu numai ca mijloc de tezurizare, dar și de plată a dotei tinerelor din sat. Un caz atestat dovedește că un bătrîn a lăsat moștenire 300 kg ceară, care a stat îngropată în pămînt peste 25 de ani. Dar acest fenomen de a investi capitalul avut în ceară de albine, care nu este supusă devalorizării nu este izolat, ceara, avînd un preț stabil, care crește organic odată cu o eventuală inflație, rezistînd oricăror fluctuații de ordin economic.

3. Prelucrarea cerii de albine, lumînăritul

Pe lîngă întrebuițarea în medicina populară și în apicultură, ceara de albine a servit din trecutul îndepărtat ca materie primă pentru confecționarea lumînărilor întrebuițate pentru iluminat și cu scop votiv, în biserică. Într-o localitate care este profilată pe colectarea boștinei și extragerea cerii, era firesc să apară meșteșuguri, care să prelucreze această ceară, ajungîndu-se la o accentuată diviziune a muncii între boștinarii-colectorii, tescarii-proprietarii de teascuri și meseriașii care prelucrează ceara, cerarii și lumînării, primii, cum am arătat, fiind mai mult negustori, realizarea turtelor de ceară nefiind de fapt o tehnologie.

Lumînăritul în schimb, meșteșug atestat și el în trecut printr-un număr de ateliere, nu numai că posedă o tehnologie consacrată, ba mai mult, el cunoaște diferite tehnici de producție, aplicate în funcție de materia primă, formatul și destinația produselor, epoca etc. Astfel materia primă, în

Wachs nicht an der Gefäßwand anklebt, werden die Kübel in kaltem Wasser aufbewahrt. Um ebenfalls zu verhindern, daß die Wachskuchen dunkel werden oder sich verformen, muß man danach trachten, daß das langsam erkaltet. Ist dieses in der rund 15 kg fassenden Form geschehen, so stürzt man die kegelförmigen Kuchen / „sloiuri“ / auf eine reine Fläche und lagert sie anschließend im Kühlen, wodurch die Oberfläche ein samtweißes Aussehen erlangt / „sie wird bereift“ /, was üblicherweise in 8—10 Tagen, bei kühlerem Wetter, und in etwa 30 bei wärmerem geschieht.

Diese weißliche Schicht trägt nicht bloß zum besseren Aussehen bei, sondern bildet gleichzeitig auch ein Güte Merkmal / d. h. nur reines Wachs weist diesen Belag auf.

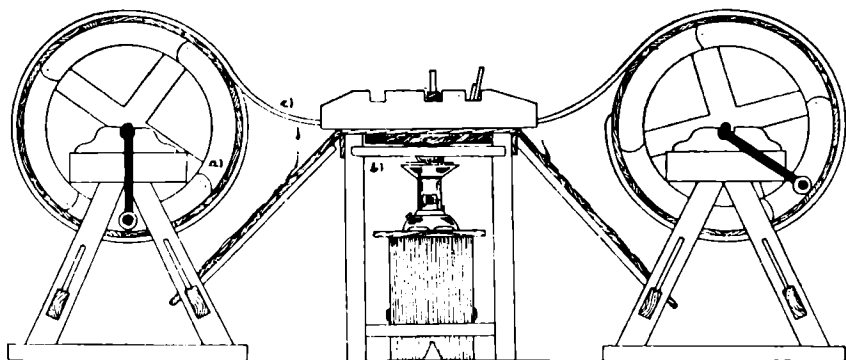
Die in der Bütte zurückgebliebene dunkle Flüssigkeit läßt sich zu nichts weiter verwenden und wird fortgeworfen.

Die weißlich beschlagenen Wachskuchen sind nun verschleißbereit und dabei unbegrenzt haltbar, was recht früh dazu führte, daß man das Wachs als Hortungsmittel benutzte. So vergruben manche die Kuchen als Kapitalsanlage für schwere Zeiten: „Wachs ist wie Gold“ hieß es im Dorf und diese Tatsache trug zum Zustandekommen einer sozialwirtschaftlichen Hierarchie aufgrund dieses Stoffes bei, der nicht nur als Hortungsmittel sondern auch als Mitgift für die Töchter des Dorfes diente. Beleg ist auch der Fall eines Greises, der 300 kg Wachs hinterließ, das 25 Jahre hindurch im Boden vergraben war. Doch steht dieser Fall nicht allein da, sein Kapital in Bienenwachs anzulegen, das keiner Entwertung ausgesetzt war und einen feststehenden Preis hatte, der im Falle einer etwaigen Geldentwertung entsprechend anstieg, folglich keinerlei Wirtschaftskonjunkturen ausgesetzt war.

3. Die Bienenwachsverarbeitung, die Wachszieherei

Das Bienenwachs diente außer zu Heilzwecken in der Volksmedizin und zum Herstellen von Kunstwaben in der Imkerei, früher vor allem auch zur Herstellung von zur Beleuchtung oder zu Kultzwecken benutzten Kerzen. Es ist nur natürlich, daß in einer Ortschaft, deren Bewohner sich dem Sammeln von Wachstrestern und der Wachsgewinnung widmeten, Gewerbe auftreten, die dieses Wachs weiter verarbeiteten. So kam es zu einer Arbeitsteilung zwischen den Rohstoffsammlern, den Pressenbesitzern, den Wachspressern und den Wachsziehern, wobei die Vorletzten ja eher als Händler gelten können, bildet die Wachskuchenherstellung doch keine Technologie im eigentlichen Sinne.

Die jedoch bereits früher durch eine Anzahl von Werkstätten im Ort belegte Wachszieherei dagegen verfügt nicht nur über eine eigene Technologie, sondern kennt vielmehr eine Reihe von Herstellungsverfahren, die je nach dem benutzten Rohstoff, den Ausmaßen und der Bestimmung der Erzeugnisse, bzw. der Epoche angewandt werden.

6. Dispozitiv pentru „tras“ luminări din ceară de albine, provenind din Sebeșul de Jos, azi expus în Muzeul Tehnicii Populare Sibiu: (secțiune):
a) „butoi“ b) baia de ceară
c) fitilul

6. Wachsziehvorrichtung zur Kerzenherstellung aus Sebeșul de Jos, heute im Museum bäuerlicher Technik, Sibiu/Längsschnitt/:
6. a/ Trommel „butoi“ b/ Wachsbad
c/ Docht

trecut ceara curată, azi doar accidental același material și în general înlocuitorii, parafina sau cerezina, mai accesibile și infinit mai ieftine, pot fi prelucrate fie prin turnare în forme-matrițe din sticlă sau tablă, fie prin suprapunere de straturi pe calea de scurgere, sau îmbăiere. Tehnica din urmă la rîndul ei se poate aplica prin îmbăierea fitilelor la lungimea luminărilor, sau prin trecerea unui fitil lung de cîțiva zeci de metri printr-o baie de ceară, tehnică aplicată în general în atelierele din Sebeșul de Jos.

Prima din tehnicile arătate nu credem că mai necesită explicații suplimentare, formele redată în ilustrația textului epuizînd tema. Cea de a doua tehnică, de suprapunere prin turnare-scurgere se aplică astfel:

Fitilele, tăiate la lungimea luminărilor mari (1,5—1,7 m) sînt agățate de un număr de cîrlige fixate pe circumferința unui disc din lemn cu un diametru de cca 1 m., în mijlocul căruia este practicat un orificiu pătrat prin care trece un lemn fasonat pe patru muchii, prevăzut la capătul superior cu un cîrlig care permite agățarea sa de o grindă a tavanului. Orificii plasate de-a lungul lemnului pătrat permit stabilizarea discului la o înălțime dorită, în funcție de lungimea produsului, prin introducerea unui cui în orificiul de dedesuptul „cercului“, cum este numit discul. Cu ajutorul unui vas-lingură se toarnă ceară topită pe fitilul aflat în poziție verticală, aceasta scurgîndu-se, iar prin învîrtirea „cercului“ operația se repetă la toate fitilele. Ajuns din nou la primul fitil se continuă procedeul depunîndu-se un al doilea strat peste primul și așa mai departe, pînă se atinge grosimea dorită. Această etapă încheiată, luminările brute fiind încă calde și astfel găsiindu-se într-o stare de maleabilitate, se scot de pe cerc și se netezesc pe masa de lucru cu ajutorul „perdafului“, o scîndură prevăzută cu mîner (17×33 cm); luminările sînt netezite prin ușoară apăsare și rulare. După ce s-a obținut o luminare de grosime egală pe toată lungimea ei, urmează finisarea, care constă în tăierea capetelor inegale cu ajutorul unui cuțit mare cu o lamă lată, produsul astfel fiind gata pentru a fi vîndut.

Pentru obținerea luminărilor subțiri se aplică o altă tehnică și anume:

Un dispozitiv compus din doi tamburi („butoi“) așezați paralel, permite înfășurarea și derularea unui fitil lung de pe un tambur pe celălalt. În drum, fi-

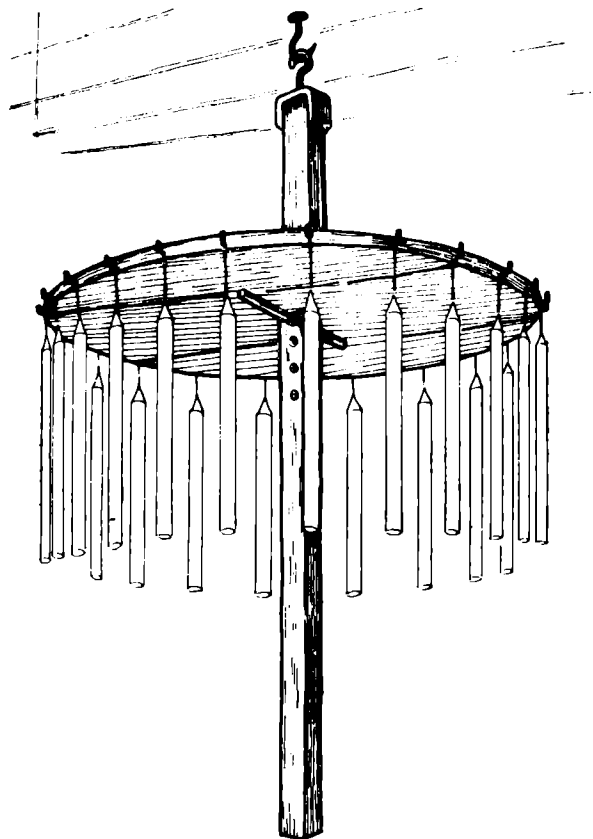
So lassen sich das früher vorherrschende Bienenwachs, das heute nur noch gelegentlich verarbeitet wird und die Ersatzstoffe Parafin und Ceresin, die leichter zugänglich und unendlich billiger sind, sei es in Glas- oder Blechformen gießen, sei es durch ein Tauchverfahren anfertigen bei dem sich Schicht über Schicht ablagert was sich aber auch dadurch verwirklichen läßt, daß man einen mehrere Meter langen Docht wiederholtermaßen durch ein Wachsbad zieht, ein allgemein in den Werkstätten von Sebeș angewandtes Verfahren.

Da die im Text abgebildeten Gußformen das erstgenannte Verfahren zur Genüge veranschaulichen, halten wir weitere Erläuterungen für unnötig. Das zweite, durch Beschichtung zustandekommende Verfahren wird folgendermaßen angewandt:

Die auf die Länge der Großkerzen / 1,5—1,7 m / abgestimmten Dochte werden am Außenrand einer rund 1 m messenden Holzscheibe angeknüpft, die mittels einer in ihrer Mitte angebrachten Latte an einem Deckenbalken angehängt werden kann. Die Latte selbst weist eine Reihe von Bohrungen auf, in die ein Eisenstift paßt. Durch Höher- oder Tieferstecken dieses Stifts läßt sich die Scheibe heben oder senken. Mit Hilfe einer Kelle gießt man flüssiges Wachs über die herabhängenden Dochte, wobei man ständig die Scheibe etwas weiter dreht. Beim ersten Docht angelangt beginnt die Neubeschichtung und geht weiter bis die gewünschte Dicke erreicht wurde. Die so erlangten Rohkerzen werden nun, noch warm und leicht formbar von der Scheibe freigeknüpft und mit Hilfe eines mit einem Griff versehenen Brettchens / „perdaf“ / durch Rollen auf dem Arbeitstisch geglättet. Weist die Kerze eine einheitliche Dicke auf, so wird sie ausgefertigt, d. h. man kappt die beiden Enden mittels eines breiten Messers, wodurch das Erzeugnis den letzten Schliff erhielt.

Zur Anfertigung dünner Kerzen benutzt man folgendes Verfahren:

Eine aus zwei parallel stehenden Trommeln bestehende Vorrichtung gestattet es einen mehrere Meter messenden Docht von der einen auf die

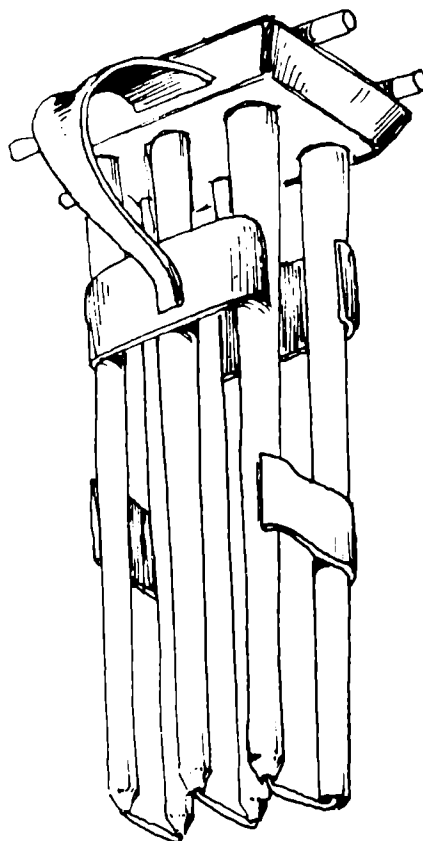
7. Dispozitiv pentru confecționat lumânări mari, prin scurgere

7. Zum Gießen großer Kerzen dienender Docht-halter

tilul, ghidat în acest scop, trece printr-o baie de ceară topită, care se depune pe firul de bumbac, formînd un strat subțire, relativ neuniform. Egalarea stratului respectiv se obține prin trecerea lumînării, căci acum avem de-a face cu o lumînare, printr-o duză metalică, care totodată calibrează lumînarea, deoarece, de fiecare dată cînd se pornește un nou ciclu de depunere, fitilul este introdus într-un orificiu-duză mai mare din discul („piesa“) de bronz, prevăzut cu un număr de orificii crescînde ca diametru, în baza unor norme în vigoare la un moment dat, calibrul fiind indicat printr-o cifră echivalentă cu grosimea exprimată în milimetri. Trebuie arătat că lumînările astfel obținute nu necesită o netezire ulterioară.

Grosimea obținută, lumînările se derulează de pe tambur, trecîndu-le pe o scîndură cu ajutorul căreia se prelungeste masa de lucru, spre a împiedeca ruperea firului de lumînare uneori foarte subțire (4—5 mm). Acum urmează tăierea, care se face în baza unor măsuri raportate la grosimea respectivă și numerotate astfel ca meșterul să știe cîte lumînări de grosimea și lungimea respectivă constituie un kilogram, cantitate de bază, care este ambalată, formînd pachete distincte.

Amintim că în Muzeul Tehnicii Populare a fost reconstituit un atelier de lumînărar, care prin dotarea sa ilustrează toate tehnicile amintite de noi, întrebuițate la prelucrarea cerii.

8. Forme pentru turnat lumînări mijlocii

8. Kerzen-Gußformen für mittelgroße Kerzenformate

zweite Trommel umzuspulen. Unterwegs wird der Docht durch eine Wanne mit geschmolzenem Wachs geführt, das sich ansetzt und vermittels einer durchbohrten Bronzeplatte geglättet wird, durch deren Löcher man die Kerze, denn nun haben wir es mit einer solchen zu tun, führt. Ist man am Ende des Dochtes angelangt, so wird dieses in das nächstgrößere Loch der Bronzeplatte gesteckt und der Zyklus wiederholt sich bis die gewünschte Dicke erreicht ist.

Ist dieses geschehen, so werden die Kerzen abgespult und auf einem langen Brett aufgespannt, um ein Zerbrecen der manchmal recht dünnen Kerzen /4—5 mm/ zu verhindern. Nun folgt das Zuschneiden vermittels einer Schehre, wobei die Kerze in ihrer Länge auf die Dicke abgestimmt ist und durch eine Codenummer genau anzeigt wieviel Stück ein Kilogramm ergeben, das als übliches Handelsmaß für die Kerzenpakete gilt, die man nun anfertigt.

Wir erinnern daran, daß im Museum bäuerlicher Technik eine Wachszieherwerkstatt rekonstruiert wurde, die an Hand ihrer Ausrüstung sämtliche von uns angeführten Verfahren veranschaulicht.

4. Alte forme de valorificare sau întrebuințare a hoștinei sau a cerii de albine

Aici trebuie să amintim o serie de întrebuințări întâlnite în medicina populară tradițională, din hoștină făcându-se diferite alifii folosite în special în cazul unor boli de piept. Faptul căstigă în valoare în lumina importanței pe care medicina modernă o dă terapiei cu diferite produse sau subproduse ale apiculturii, începând cu lăptșorul de matcă, polenul, mierea, ceara propriu zisă, propolis etc., tratament intuit pe cale empirică de medicina populară cu secole în urmă sub forma unor cataplasme, decocturi, infuzii etc.

Această întrebuințare a unor astfel de substanțe terapeutice, obținute din amestecuri de reziduri de faguri cu alte substanțe sînt atestate în diferite documente ale vremii. Astfel însuși Ion Creangă amintește că în satul său natal se foloseau de către „doftorii satului, moș Vasile Tandura și altul“, o catapasmă realizată din său și „hoștine“ (sic), obținută prin prăjire într-un ceaur mare. Tratatamentul se aplica bolnavului în urma unei fricționări cu „oțet de leuștean“⁴². Creangă citează tratamentul legat de combaterea holerei, ceea ce desigur rămîne un aspect anecdotic. Cert este faptul că astfel de cataplasme sînt aplicate și mai tîrziu în Moldova în boli de piept⁴³ în cazul citat cea de a doua substanță combinată cu hoștină fiind „tărîțe de grîu“. În satul Aroneanu de lângă Iași se cunoaște o „oblojeală“, care „grăbește coacerea bubelor, deci curmă suferințele mai repede“⁴⁴.

Într-o rețetă din 1810—20 este prescrisă folosirea hoștinei în „boala oftigei“, indicîndu-se aici, sub forma unor comprese aplicate pe piept, timp de trei nopți⁴⁵.

O alifie preparată din resturile rămase de la fagurii tescuiți este cunoscută atît în Moldova cît și în Transilvania sub denumirea de „iruri“. În amestecul amintit intră ceară și „miere de bondar“⁴⁶.

Printre alte întrebuințări ale produselor obținute din stupărit, cît și a unor subproduse, de data aceasta, mai ales mierea, dar și fagurii de ceară goliți de miere, trebuie să amintim „miedul“, o băutură alcoolică, cunoscută la noi în țară în toate provinciile istorice încă din vechime. În Moldova se folosește și un distilat obținut prin fierberea unui amestec de faguri goliți de miere și cu apă, amestec care este supus fermentării și apoi distilat în cazanul de rachiu. Rezultatul, un produs alcoolic de calitate inferioară, numit „posleț“, poate fi găsit încă în documentele din 1800⁴⁷ ale Hatmanului Ghica, fiind numit aici „huzum“ și citat alături de drojdia din vin (tescovina).

⁴² I. Creangă, *Amintiri, povești, povestiri*, Biblioteca pentru toți, nr. 6, București, 1960, p. 11—12.

⁴³ A. Turcu, *op. cit.* p. 11

⁴⁴ Idem, p. 10.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 12

⁴⁶ *Ibidem*, p. 13

⁴⁷ *Ibidem*, p. 13—14.

4. Andere Verwertungs- oder Verwendungsformen der Wachstreste oder des Bienewachses

Zunächst wollen wir hier eine Reihe von Anwendungen in der Volksmedizin anführen, stellte man doch aus Wachstreste verschiedene Salben gegen Brustleiden her. Diese Tatsache gewinnt an Bedeutung, wenn wir die Tatsache berücksichtigen, daß die moderne Medizin eine ganze Reihe von Imkereiprodukten oder -nebenprodukten wie Honig, Blütenstaub, Wachs, Propolys u. a. anwendet, die die Volksmedizin auf empirischem Wege Jahrhunderte vorher in Form von Pflastern, Absüden oder Tee verabreichte.

Die Anwendung derartiger Heilmittel, die aufgrund von Wabenrückständen verbunden mit anderen Substanzen zustandekommen, wird in verschiedenen Zeitdokumenten belegt. In diesem Sinne ist es Ion Creangă selbst, der die Tatsache erwähnt, daß die Heilkundigen seines Heimatdorfes, Moș Vasile Tandura und andere, ein Pflaster benutzten, das durch Rösten von Wachstreste in Talg zustandekam und dem Kranken appliziert wurde, nachdem man ihn vorher mit Würzessig / oțet de leuștean — Liebstöckel'essig / abgerieben hatte⁴². Nach Creangă, soll das Mittel bei Cholera nützen, was ja wohl anekdotisch gewertet werden kann. Gewiß ist, daß derartige Pflaster auch später in der Moldau bei Brustleiden⁴³ Anwendung fanden, wobei als zweite Substanz Weizenkleie angeführt wird. Im Dorf Aroneanu nahe von Iași kennt man ein Heilmittel, das „das Aufbrechen von Geschwüren beschleunigt, also die Schmerzen verkürzt“⁴⁴.

In einem Rezept aus 1810—20 wird die Verwendung von Wachstrestern bei Asthma anempfohlen und zwar in Form von drei Nächten hindurch auf die Brust applizierten Kompressen⁴⁵.

Als „iruri“ bezeichnet man eine, sowohl in der Moldau, als auch in Transsilvanien benutzte, aus ausgepressten Wabenresten hergestellte Salbe, die auch Wachs und „Hummelhonig“⁴⁶ enthält.

Neben den erwähnten Anwendungen von Imkereiprodukten muß hier unbedingt noch die Verarbeitung von Honig oder entleerten Bienenwaben zu Meth angeführt werden, ein in unserem Land seit ältesten Zeiten bekanntes alkoholisches Getränk. In der Moldau trinkt man auch ein aus vergorenen Bienenwaben gebranntes Destilat, das, als „popleș“ bekannt, bereits um 1800⁴⁷ in Urkunden des Hatmans Ghica unter dem Namen „huzum“ neben Lagerschnaps Erwähnung findet.

⁴² I. Creangă: *Amintiri, povești, povestiri*, in: Biblioteca pentru toți, Nr. 6, Buk. 1960, S. 11—12.

⁴³ A. Turcu, *op. cit.* S. 11.

⁴⁴ *Ibidem*, S. 10.

⁴⁵ *Ibidem* S. 12.

⁴⁶ *Ibidem* S. 13.

⁴⁷ *Ibidem* S. 13—14.

Concluzii:

Cum am arătat pe parcursul lucrării, îndeletnicirea boștinărilor își are originea în necesitatea sporirii veniturilor nesatisfăcătoare realizate în condițiile unei producții agricole neîndestulătoare, datorită lipsei de ogor / Căian, Tansa, Arghetoaia / sau a unui sol puțin productiv / Sebeșul de Jos/, situație care în alte zone a determinat apariția unor meșteșuguri sau chiar centre specializate legate de prelucrarea argilei / în zona colinară a Olteniei, Munteniei și Moldovei /, sau a lemnului / în Munții Apuseni, Vrancea, Vâlcea etc. / sau a obligat locuitorii satului să intensifice creșterea vitelor peste posibilitățile hotărului propriu / Poiana Sibiului /.

O excepție o constituie centrul Albina, unde, cum s-a arătat, solul se prezintă de la început îndeustulător, atât sub aspect cantitativ, cât și calitativ. Aici prezența meșteșugului se datorește inițial colonizării unor boștinari dintr-un centru consacrat / Sebeș /, fiind vorba probabil de unele familii ale căror sferă de activitate se găsea pe meleagurile Banatului sau ale zonei Arad, recolta de reziduri, mai ales însă procentajul de faguri făcând îndeletnicirea veche rentabilă chiar în condițiile unei agriculturi cu mare randament, dovadă că meșteșugul a supraviețuit, împotriva așteptărilor.

Puși în fața întrebării dacă boștinăritul poate fi numit meșteșug sau este o îndeletnicire cu caracter comercial, trebuie să admitem că, chiar dacă boștinăritul, în principiu, este un simplu „achizitor“, care colectează un subprodus al unei ocupații / apicultura /, și nu posedă mijloace proprii de prelucrare, ba mai mult, nu produce „produse finite“, ci numai o materie primă destinată altor beneficiari / cerari, lumânărari, industria chimică, cosmetică, farmaceutică etc. /, el este totuși un meșteșugar, deoarece toate aspectele arătate nu se referă decât la ultima etapă a dezvoltării acestui meșteșug, care de la apariția sa a trecut printr-o serie de modificări, producându-se mutații cu caracter de diviziune a muncii. După toate datele obținute, terminologia uzuală, materialul, sugerează ideea că inițial boștinăritul dispunea de toate cele necesare obținerii cerii din rezidurile colectate de el, desprinderea „tescarilor“ din tagma boștinărilor fiind un fenomen legat de evoluția capitalismului în țara noastră, evoluție care a culminat în monopolul cerii deținut de un „patron“, care finanța colectarea materiei prime pe care o prelucra el în întreprinderea proprie / Căian /.

Un argument care vine în sprijinul ipotezei noastre este faptul că prelucrarea boștinei nu o face tescarul, care se rezumă la închirierea instalației sale, ci membrii familiei boștinăritului, cel de al

Schlußfolgerungen:

Wie gezeigt, beruht das Wirken des Wachstrestersammlers auf der Notwendigkeit einer Steigerung nichtbefriedigender Einkünfte aus einer unproduktiven Landwirtschaft, die, sei es auf Mangel an Ackerboden / Căian, Tansa, Arghetoaia /, sei es auf unergiebigem Boden / Sebeș /, beruht. Dieselbe Lage führte, in anderen Gegenden zum Auftreten von Gewerben oder spezialisierten Zentren, die sich der Verarbeitung von Lehm / im Karpatenvorland der Oltenia und Muntenia / oder von Holz / in den Westkarpaten, im Vrancea-, bzw. Vâlceagebiet usw / widmeten, oder die die Dörfler dazu zwang, die Viehzucht über die Gemarkungsgrenzen der Ortschaft vorzutreiben / Poiana Sibiului /.

Eine Ausnahme bildet in dieser Hinsicht Albina, wo, wie gezeigt, günstige Ackerbauverhältnisse herrschten. Hier verdanken wir das Aufkommen des Gewerbes der Ansiedlung von Wachstrestersammlern aus einem spezialisierten Zentrum / Sebeș /, wobei es sich wahrscheinlich um Familien handelt, deren Tätigkeitsbereich in diese Gebiete des Banats und der Umgegend Arads fiel, wo der Ertrag an Wabenrückständen, vor allem aber der Wabenanteil derselben eine Ausbeute, selbst unter den Bedingungen einer ergiebigen Landwirtschaft, begehrenswert erscheinen ließ. Als Beweis dafür das Überleben des Wachstrestersammlergewerbes, entgegen allen Erwartungen.

Mit der Frage konfrontiert, ob das Wachstrestersammeln als Handwerk angesprochen werden kann oder einfach als eine Art Handelstätigkeit, müssen wir das Erstere bejahen, selbst wenn der Sammler im Prinzip ein gewöhnlicher Aufkäufer ist, der das Nebenprodukt einer Beschäftigung / der Bienenhaltung / sammelt, ohne über eigene Verarbeitungsanlagen zu verfügen und, noch mehr, ohne Fertigprodukte zu erzeugen, sondern bloß für andere Nutznießer / Wachshändler, Wachszieher, Imker, chemische, pharmazeutische, kosmetische Industrie / bestimmte Rohstoffe. Er ist und bleibt Handwerker, da alle angeführten Aspekte sich auf die letzte Entwicklungsetappe dieses Gewerbes bezieht, das seit seinem Auftreten eine Reihe von Wandlungen durchmachte, bzw. mehrere Verlagerungen in Form von Arbeitsteilungen erlebte. Aufgrund der untersuchten Daten, der benutzten Ausdrücke, drängt sich der Schluß auf, daß der Wachstrestersammler ursprünglich alles beherrschte und besaß, was zur Verarbeitung des von ihm gesammelten Rohmaterials nötig war, bzw. daß die Loslösung der „Presser“ aus der Gilde der Sammler als eine der Entwicklung des Kapitalismus in unserem Lande zugehörige Erscheinung angesprochen werden muß, eine Entwicklung, die darin gipfelt, daß ein Individuum als „Patron“ das Monopol besitzt und die Ankäufer, deren Ertrag er selbst im eigenen Betrieb verarbeitet, finanziert / Căian /.

Zu unserer Unterstützung ziehen wir das Argument heran, daß es nicht der „Presser“ ist, der die Wabenrückstände verarbeitet, dieser sich vielmehr auf das Vermieten seiner Anlage beschränkt, sondern die Familie des Sammlers, womit wir auf die

doilea fenomen de diviziune a muncii, legat de această dată de posibilitatea sporirii productivității muncii de colectare prin valorificarea unui element nou apărut, calea ferată drept mijloc de transport rapid, sigur și ieftin. Nici una din diviziunile care au avut loc nu l-au înstrăinat însă pe boștinăritul de tehnologia meseriei sale, fiecare dintre cei chestionați posedând toate noțiunile de practică legate nu numai de colectare, ambalare, expediere, ci și de preparare, tescuire, valorificare.

Nu putem încheia această expunere fără a sublinia caracterul de „avantgardism“ a boștinăritului, în lumina conjuncturii actuale, de valorificare la maximum a unor resurse locale, de exploatare la limită a unor materiale „recuperabile și refolosibile“, în acest caz a cerii aflate în boștină în cantități infime, obligând în consecință la o importantă investiție de energie și muncă, rezultatul, obținerea cerii de calitate care întrece pe cea produsă pe cale industrială, fiind legat nemijlocit de elaborarea unor procedee și instalații, de experimentarea unei tehnologii adecvate, cuceriri ale geniului tehnic al țăranului simplu, bazate pe asimilarea empirică a unor cunoștințe și valorificarea lor în practică.

zweite Arbeitsteilung gestoßen sind, die diesmal mit der Möglichkeit zusammenhängt, die Arbeitsproduktivität zu erhöhen und zwar durch Ausnutzung eines neu aufgetretenen Elements, der Eisenbahn, die als schnelles, sicheres und billiges Beförderungsmittel günstige Aussichten eröffnet. Keine der aufgetretenen Arbeitsteilungen entfremdeten jedoch den Sammler der Technologie seines Gewerbes und jeder der Befragten verfügte über sämtliche Begriffe, die ihn dazu befugten, die Wabenrückstände zu sammeln, zu sichten, zu verpacken und zu expedieren, aber auch zum Pressen vorzubereiten, sie zu verarbeiten und auszuwerten.

Wir können das Dargelegte nicht abschließen, ohne den „Vorhutcharakter“ des Sammlergewerbes zu unterstreichen, denken wir an die derzeitige Konjunktur der maximalen Auswertung lokaler Rohstoffressourcen, der unbegrenzten Ausbeutung „wiederverwendbarer“ Materialien, in diesem Falle, des in winzigen Mengen in den Wabenrückständen enthaltenen Waxes, was einen großen Energieaufwand erfordert, wobei das erlangte hochwertige Bienenwachs, das das entsprechende Industrieprodukt überragt, unmittelbar mit der Ausarbeitung geeigneter Verfahren und Vorrichtungen zusammenhängt, die allesamt auf der auf empirischem Wege erfolgten Assimilation gewisser Kenntnisse und deren praktischen Auswertung durch die Begabung des einfachen Bauern beruhen.